

# Korsvägsandakten i rummet och som upplevelse

Eva Ahl-Waris

Avhandling pro gradu i praktisk teologi

Handledare: Tomas Ray

Fakulteten för humaniora, psykologi och teologi

Åbo Akademi

2023



Abstrakt för avhandling pro gradu

**Ämne:** Praktisk teologi

**Författare:** Eva Ahl-Waris

**Arbetets titel:** Korsvägsandakten i rummet och som upplevelse

**Handledare:** Tomas Ray

**Abstrakt:**

Avhandlingen granskar korsvägsandakter i rummet och som upplevelse genom en kvalitativ undersökning baserad på sex stycken intervjuer med informanter, som antingen deltagit i eller arrangerat korsvägsandakter under fastetiden 2023. Avhandlingen ställer även frågan huruvida korsvägsandakterna är ett högkyrkligt inslag i det finländska gudstjänstlivet. Korsvägsandakterna har också iakttagits och dokumenterats i anteckningar och fotografier. Tre fall från kyrkor i Helsingfors presenteras: Johanneskyrkans korsvägsandakter (3 st), Berghälls kyrkas korsvägsandakt och S:ta Maria katolska kyrkas korsvägsandakt. Korsvägsandakter hålls vanligen under fastetiden före påsk. Andakten följer Jesu lidandes väg, Korsets väg eller *Via Dolorosa*, i vanligen 14 stationer. Ibland finns en 15:e station, uppståndelsen, med.

I avhandlingen presenteras även jämförelser mellan utförandet av andakterna. Även korsvägsandakternas historiska bakgrund presenteras samt några exempel på andaktstexter. Avhandlingen förankras teoretiskt till tankar framlagda av forskare som granskat materiell religion och levd religion. Fokus är därmed på informanternas upplevelser och även på vilka sinnen de brukade. Enligt undersökningens resultat upplevde informanterna andakterna som "berörande" och en informant uppgav även att andakten "gör gott". För en informant, som är medlem av den katolska kyrkan, representerar Korsets väg vad kristendomens budskap egentligen handlar om. Alla utom en av informanterna tyckte att andakten inte helt motsvarade deras förväntningar, utan att den kunde ha förbättrats på något vis. Sinnena som informanterna hade bruk av i andakten var synen, hörseln, rösten, men också att röra sig (gå). Även "hjärtat" och "sinnet" uppgavs. Många tilltalades av en viss, eller flera, stationsbilder, bland annat korsfästelsen, då Jesus kläs av och då Veronica torkar Jesu anlete.

Ett annat, mindre resultat av undersökningen är att korsvägsandakter inte kan tolkas som ett specifikt högkyrkligt drag i de lutherska församlingarnas gudstjänstliv i Helsingfors, på basis av dessa fallstudier. Att fira korsvägsandakter skapar däremot en välkommen variation i gudstjänstlivet, på samma vis som med andra specialgudstjänster, och rent praktiskt skapar korsvägsandakterna en omväxling i bruket av kyrkorummet, eftersom man under andakten går runt i kyrkan.

**Nyckelord:** Korsets väg, korsvägsandakt, Via Crucis, Via Dolorosa, luthersk tradition, katolsk tradition, högkyrklighet, upplevelse, kroppslighet, materiell religion, levd religion, praktisk teologi, liturgi, intervju

**Datum:** 17.11.2023

**Sidoantal:** 73

## Innehållsförteckning:

1. INLEDNING.....	5
<b>1.1. Avhandlingens tema och innehåll.....</b>	<b>5</b>
<b>1.2. Syfte och källmaterial.....</b>	<b>7</b>
<b>1.3. Definitioner av viktiga begrepp.....</b>	<b>8</b>
<b>1.4. Teoretisk bakgrund och metod.....</b>	<b>10</b>
<i>1.4.1. Materiell religion.....</i>	<i>10</i>
<i>1.4.2. Kropp, rum, liturgi och levd religion.....</i>	<i>11</i>
<i>1.4.3. Metod.....</i>	<i>13</i>
2. KORSVÄGSANDAKTER - HISTORISK BAKGRUND OCH NÅGRA EXEMPEL PÅ BILDER, TEXTER OCH MUSIK.....	15
<b>2.1. Historisk bakgrund.....</b>	<b>15</b>
<b>2.2. Stationerna.....</b>	<b>18</b>
<i>2.2.1. Stationernas teman och anknytning till Bibeln.....</i>	<i>18</i>
<i>2.2.2. Statiska bilder.....</i>	<i>22</i>
<i>2.2.3. Tillfälliga bilder.....</i>	<i>24</i>
<i>2.2.4. Musik, drama eller re-enactments och film.....</i>	<i>25</i>
<b>2.3. Andaktstexter (några exempel).....</b>	<b>27</b>
3. KORSVÄGSANDAKTEN I RUMMET.....	32
<b>3.1. Fallstudie 1: Johanneskyrkan (Gardesstaden, Helsingfors).....</b>	<b>32</b>
<i>3.1.1. Bakgrund till kyrkan och församlingen.....</i>	<i>32</i>
<i>3.1.2. Johanneskyrkans korsvägsandakter.....</i>	<i>32</i>
3.1.2.1. Stationer.....	32
3.1.2.2. Iakttagelser från andakterna.....	34
<b>3.2. Fallstudie 2: Berghälls kyrka (Berghäll, Helsingfors).....</b>	<b>35</b>
<i>3.2.1. Bakgrund till kyrkan och församlingen.....</i>	<i>35</i>
<i>3.2.2. Berghälls kyrkas korsvägsandakt.....</i>	<i>36</i>
3.2.2.1. Stationer.....	36
3.2.2.2. Iakttagelser från andakten.....	36
<b>3.3. Fallstudie 3: Sankta Maria (Mejlans, Helsingfors).....</b>	<b>38</b>
<i>3.3.1. Bakgrund till kyrkan och församlingen.....</i>	<i>38</i>

3.3.2. <i>Sankta Marias korsvägsandakt</i> .....	39
3.3.2.1. Stationer.....	39
3.3.2.2. Iakttagelser från andakten.....	40
4. KORSVÄGSANDAKTEN SOM UPPLEVELSE.....	41
<b>4.1. Informanternas bakgrund och intervjuernas kontext</b> .....	41
<b>4.2. Vilka detaljer minns man och vilken betydelse har det för informanten? Vad väckte känslor och tankar?</b> .....	42
<b>4.3. Reflektioner kring andaktstexterna i agendan och musiken</b> .....	48
<b>4.4. Vilka sinnen använde informanterna?</b> .....	51
<b>4.5. Andlighet och kroppslighet i rummet</b> .....	53
<b>4.6. Utmaningar i andakten eller något som inte motsvarade förväntningarna</b> .....	55
<b>4.7. Uppfattningar om olika kyrklig tradition i samband med korsvägsandakterna</b> .....	58
5. SAMMANFATTNING OCH SLUTREFLEKTIONER.....	61
KÄLLOR OCH LITTERATUR.....	66
<b>Otryckta källor</b> .....	66
<b>Tryckta källor och litteratur</b> .....	68
BILAGOR.....	72
1. Frågor till informanterna.....	72
2. Samtyckesblankett.....	73

## 1. Inledning

### 1. 1. Avhandlingens tema och innehåll

Korsvägsandakten (lat. *Via Crucis*, eng. *The Way of the Cross*, ty. *Kreuzweg*, fi. *Ristin tie*) är en kristen tradition med fokus på Jesus Kristus väg (*korsväg*<sup>1</sup>) från Pilatus dom till graven eller Jesus väg från Olivberget till Golgata.<sup>2</sup> Enligt Stockholms katolska stift i Sverige har traditionen en bakgrund i pilgrimsfärderna till Jerusalem och hur man ville besöka de platser som hör ihop med Kristi lidande och död. Då det inte var möjligt att besöka Jerusalem fysiskt uppkom de så kallade stationerna för att representera viktiga platser som även nämns i evangelierna om vägen mot Golgata. Man började bygga dylika stationer i nästan varje katolsk kyrka runtom i världen.<sup>3</sup> I den här undersökningen granskas korsvägsandakten i rummet och som upplevelse.

I kapitel 1 presenteras den här undersökningens syfte och källmaterial, metod och teoretiska förankring samt definitionerna av viktiga begrepp närmare. I slutet av kapitel 1 redogör jag även i korthet över forskningsläget och den relevantaste litteraturen samt presenterar metod. Den historiska bakgrunden och exempel på stationerna och andaktstexterna går närmare igenom i kapitel 2. Då det gäller genomförandet och upplevelsen av korsvägsandakterna presenteras temat i fallstudier från tre olika kyrkor i Helsingfors: Johanneskyrkan, Berghälls kyrka och Sankta Maria katolska kyrka. Dessa behandlas i den här undersökningens huvudkapitel: 3, 4 och 5. Kapitel 3 presenterar själva det fysiska rummet samt hur andakten gick till ur en iakttagares infallsvinkel i ord och bild, dvs. dokumentation i form av anteckningar och fotografier. Iakttagaren och dokumenteraren i det här fallet var jag, Eva Ahl-Waris, som gjort denna undersökning. Kapitlet är en sorts presentation av rummet där korsvägsandakten försiggår. Det går nämligen inte att ha en upplevelse utan den rumsliga dimensionen. I kapitel 4 och 5 analyseras informanternas tankar om rummet och upplevelsen och görs en sammanfattning av resultaten.

---

<sup>1</sup> Korsväg: "väg" med vanligen 14 stationer som följer Jesu lidandes väg. Enl. *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/korsväg> (hämtad 5.5.2023).

<sup>2</sup> The Way of the Cross, encyclopaedia, Vatican.va, [https://www.vatican.va/news\\_services/liturgy/documents/ns\\_lit\\_doc\\_via-crucis\\_en.html](https://www.vatican.va/news_services/liturgy/documents/ns_lit_doc_via-crucis_en.html) (hämtad 7.5.2023).

<sup>3</sup> Se t. ex. Korsvägsandakt, Stockholms katolska stift, <https://www.katolskakyrkan.se/forsamlingsliv/ordo-och-veckans-lasningar/korsvagsandakt#:~:text=Fr%C3%A5n%20de%20tidigaste%20dagarna%2C%20ber%C3%A4ttade.en%20helig%20f%C3%B6rbindelse%20med%20Jesus> (hämtad 5.5.2023); Barrie 2016, 80.

Forskningen kring korsvägsandakter tangerar forskning kring liturgi, men jag har inte hittat några mer omfattande studier om specifikt om detta ämne. I någon mån har *Via Crucis* som drama undersökts. Korsvägsandakter och stationerna i kyrkor har granskats av Thomas Barrie, professor i arkitektur, i en artikel kring religiös arkitektur. I Finland har Anna Haapalainen, doktorand vid Åbo universitet, granskat passionsdraman. Teoretiskt förankrar jag det i kontexten *materiell religion*, vilket jag diskuterar närmare främst med hjälp av en artikel av Diane Apostolos-Cappadona.<sup>4</sup> En av de äldsta historiska undersökningarna och presentationerna av korsvägens stationer är skriven av prästen Herbert Thurston.<sup>5</sup> Här är fokus däremot inte på stora evenemang, utan den individuella upplevelsen. I gudstjänstlivet är det viktigt med upplevelsen, att hjärtat är med. Eller är det så? I intervjuerna bad jag följaktligen informanterna beskriva de känslor andakten väckte och även vilka sinnen de anser sig ha använt. Däremot har jag också jämfört korsvägsandakten till det som kallas *specialgudstjänster*. Litteratur jag använt för jämförelsen finns i verket *Från ökenmässia till hårdrock halleluja* (2013) och i boken *Messusta yhteisöksi* (2012).<sup>6</sup>

Även aspekter på kroppslighet och rum i förhållande till liturgi beaktas. Därför tangerar avhandlingen även det som kallas “levd religion” (eng. *lived religion*), där fokus ligger på vardagen: hur den personliga religiösa upplevelsen äger rum i det vardagliga livet.<sup>7</sup> Korsvägsandakten firas inte som söndagens huvudgudstjänst, utan är en sorts specialgudstjänst eller andaktsform som firas på en vardag, ofta en fredag. En av informanterna meddelade, att han deltar i den under varje fredag i fastan före påsk.<sup>8</sup> Så att delta i korsvägsandakten blir en återkommande religiös upplevelse i vardagen under en viss period under året.

Då det gäller studier kring upplevelser av liturgi har jag använt mig ett verk av Nancy Ammerman, professor i religionssociologi, och av en artikel skriven av historikern Ori Soltes och annan relevant litteratur, som anges till exempel i en färsk sammanfattning av forskningsläget gjord av Caroline Klintborg, docent i religionspedagogik. Den äldsta artikeln som behandlar gudstjänstupplevelser som jag har påträffat i Finland härstammar från år

---

<sup>4</sup> Barrie 2016; Apostolos-Cappadona 2016; Haapalainen 2017. Apostolos-Cappadona är professor emerita i religiös konst och kulturhistoria.

<sup>5</sup> Thurston 1914.

<sup>6</sup> Se Portin 2013a och Vaittinen 2012.

<sup>7</sup> T. ex. Hovi 2014, 80.

<sup>8</sup> Intervju 3.

1995.<sup>9</sup> Jag skriver mer om de här undersökningarna då jag skriver om temats teoretiska förankring och hänvisar till dem även i min sammanfattning. Korsvägsandakten kan antingen utföras med hjälp av statiska eller tillfälliga stationer med bilder, musik, drama eller texter. Det här går jag närmare in på i kapitel 2.

## 1. 2. Syfte och källmaterial

I den här avhandlingen pro gradu granskas korsvägsandakter under fastetiden 2023. Min forskningsfråga är: hur förverkligas korsvägsandakter i rummet och hur upplever man korsvägsandakterna? Som material har jag besökt tre olika kyrkorum och idkat deltagande observation samt gjort intervjuer. I mina fallstudier ingår intervjuer med deltagare i och arrangörer av korsvägsandakter i Johannes församling i Helsingfors (Johanneskyrkan), i den katolska kyrkan Sankta Maria (Pyhän Marian seurakunta) i Helsingfors och i en tillfälligt arrangerad korsvägsandakt i Berghälls kyrka i Helsingfors (arrangerad av Kallion seurakunta). Frågor kring upplevelsen av korsvägsandakterna kommer att besvaras med hjälp av informanternas muntliga kommentarer, som samlats in under kvalitativa forskningsintervjuer med 6 personer. Jag ställer bland annat följande intervjufrågor:

- a) I vilket rum och vid vilken tidpunkt och hur arrangeras korsvägsandakterna. Vilka med sinnena uppfattade element finns med - bilder, musik, dofter, ljus, annat? Vilka sinnen tyckte informanterna att de använde?
- b) Hur upplever deltagarna korsvägsandakterna? Vilka tankar och känslor väckte upplevelsen? Vilka detaljer fäste man sig vid?
- c) Hade man önskat att något kunde ha gjorts annorlunda i andakten?
- d) Hur upplevde arrangörerna korsvägsandakterna? Vad önskar man förmedla till deltagarna?<sup>10</sup>

En fråga som jag också ställer till materialet är huruvida firandet av korsvägsandakter kan uppfattas som ett högkyrkligt drag i en luthersk kyrka. Då jag samlade in intervjumaterialet deltog jag själv som iakttagare i andakterna och gjorde anteckningar. Även en jämförelse mellan texterna som läses vid andakterna kommer att presenteras. Jag presenterar också de kyrkliga rummen där andakterna hölls. Materialet för pro gradun består därför också av fotografier av tavlorna vid stationerna anknutna till korsvägsandakterna samt av själva

---

<sup>9</sup> Luotolampi 1995; Klintborg 2022.

<sup>10</sup> Se bilaga 1.

utförandet av andakten. Då det gäller den historiska bakgrunden har jag även tagit med material insamlat från andra håll i Finland och i världen, som en liten jämförelse. Jag beskriver även korsvägsandakternas bakgrund och gör senare jämförelser med hänvisning till littearturen i själva analysen av fallstudierna. Med hjälp av litteraturen diskuteras de enskilda fallen av korsvägsandakter arrangerade i Helsingfors våren 2023, som både materiella rum och immateriella upplevelser.

### 1. 3. Definitioner av viktiga begrepp

Med begreppet **korsvägsandakt** avser jag ett tillfälle, en kristen andakt, som arrangeras så att man följer Korsets väg genom att delta eller meditera vid i regel 14 punkter som kallas stationer. De handlar om Jesu lidandes väg, *Via Crucis* eller *Via Dolorosa*, i Jerusalem. Korsvägsandakter arrangeras främst i katolska kyrkor, men även i anglikanska och lutherska. Andakterna hålls vanligen under fastetiden före påsk.<sup>11</sup> Korsvägsandakten sker på en viss plats, i rummet. Med **rummet** avser jag en fysisk plats, ett utrymme, till exempel en kyrksal. Rum och plats är dock inte helt samma sak, menar John Inge, då rum (eng. *space*) även anger något mer abstrakt än plats (eng. *place*). Rummet bär i det här fallet även på möjligheter till tolkning, eller överför ett narrativ.<sup>12</sup> Jag går närmare in på detta, då jag tangerar den teoretiska infallsvinkeln.

Vad jag däremot inte avser med *Korsets väg* eller *korsväg* är till exempel vad som framkommer på den finländska webbsidan *Ristintie.com*. Webbsidan är skapad och upprätthållen av One Way Mission och innehåller föreläsningar och predikningar i form av videon med mera.<sup>13</sup> Det finns även en youtuber som kallar sig “Doktor Korsväg” (*Tohtori Ristintie*), som har publicerat videon med kristna vittnesbörd av kändisar så som Johanna “Tuksu” Tukiainen med mera. Den här kanalen tycks vara förankrad till tidigare nämnda webbsida.<sup>14</sup> Dylika exempel beaktar jag alltså inte i min studie, som specifikt berör korsvägsandakter i det fysiska rummet och i individuella upplevelser. Jag tror de här exemplen ovan hänvisar till Jesu ord: “Jag är vägen, sanningen och livet” (Joh. 14:6), och

---

<sup>11</sup> Se t. ex. Korsvägsandakt, Wikipedia, <https://sv.wikipedia.org/wiki/Korsv%C3%A4gsandakt> (hämtad 5.5.2023).

<sup>12</sup> Inge 2003, 1; Haapalainen 2017. Jag ämnar dock inte gå närmare in på Inges djupa analys av plats i teologisk mening i förhållande till västerländsk intellektuell historia.

<sup>13</sup> Ristintie.com, <http://www.ristintie.com/index.html> (hämtad 6.11.2023).

<sup>14</sup> Tohtori Ristintie, Youtube, <https://www.youtube.com/@tohtoriristintie> (hämtad 6.11.2023).



handlar om en allmän evangelisation, inte specifikt att följa Jesu lidandes väg, *Via Dolorosa*, och dess stationer som en form av meditation eller andakt.

Korsvägsandakten är en “andaktsform”, menar en av informanterna.<sup>15</sup> Men kan den också falla inom kategorin “specialgudstjänst”? I början av 2000-talet upplevde man att gudstjänsterna blev allt mer impopulära. För att locka folk till gudstjänster uppkom idén om så kallade **specialgudstjänster**. Med termen specialgudstjänst avses “...en gudstjänst som i någon mån avviker till sin liturgiska utformning från söndagens huvudgudstjänst.” De kallas också “temagudstjänster” eller “alternativa” gudstjänster, som kan hållas regelbundet eller mer sällan. I början av 2010-talet hade specialgudstjänster redan börjat bli välbesökta. Med artikelboken från år 2013 (*Från ökenmässa till hårdrock halleluja*) ville man samla erfarenheter från personer som arbetat med att introducera dessa i Borgå stift. Man frågade vilken uppgifter dessa gudstjänster kan tänkas ha samt vad de tillför kyrkan och kyrkans gudstjänstliv överlag.<sup>16</sup> I det andra verket, *Messusta yhteisöksi*, är fokus starkare på gudstjänstlivet i början av 2010-talet som uppmuntrare till att skapa delaktighet i den kyrkliga gemenskapen på finskt håll. Också i detta verk oroade man sig över att allt färre personer deltar i de reguljära högmässorna i Finland. Infallsvinkeln är ännu mer pragmatisk än i det svenskspråkiga verket,<sup>17</sup> men jag har valt att inkludera artiklar ur båda böckerna i min jämförelse, eftersom båda verken uppenbart utgjorde intressanta inlägg i utvecklandet av specialgudstjänster i början av 2010-talet.

Det är även relevant att undersöka hur korsvägsandakter upplevs och med **upplevelse** menar jag i detta avseende mänskligt deltagande med alla sinnen. Ori Soltes har exempelvis undersökt hur människan så att säga söker kontakt med det gudomliga genom sina mänskliga sinnen. Både yttre och inre faktorer påverkar människan och upplevelsen. Caroline Klintborg har gjort en summering av forskningsläget gällande gudstjänstupplevelser, vilket jag även använder mig av.<sup>18</sup> Jag går närmare in på detta då jag tangerar den teoretiska infallsvinkeln i den här undersökningen samt i själva analysen av intervjuerna.

Den här avhandlingen tangerar även en rörelse inom den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland: **högkyrklighet**. Orsaken till att begreppet används i denna avhandling är att

---

<sup>15</sup> Intervju 5.

<sup>16</sup> Portin 2013b, 7-8.

<sup>17</sup> Kaskinen et al. 2012, 5.

<sup>18</sup> Soltes 2016; Klintborg 2022.

Johannes församling, som är en av arrangörerna av de korsvägsandakter som undersöks i den här studien, är av tradition högkyrklig. Med högkyrklighet menas sammanfattningsvis riktningar inom den lutherska kyrkan som betonar apostolicitet, katolicitet (den universella kyrkan) och vikten av sakramenten och liturgin.<sup>19</sup> Så här definierar Carl Sjögren Birger, som disputerat om högkyrkligheten i Sverige, begreppet:

Högkyrklighet kan grundläggande beskrivas som riktningar inom reformatoriska kyrkor som menar sig betona kyrkans 'katolicitet', det vill säga kyrkans allmänlighet, och som lägger vikt vid sådant som kyrkligt ämbete, apostolisk succession, sakrament, liturgi och den traditionella böneform som kallas tidegärd.<sup>20</sup>

Parallella begrepp som har använts är *kyrklig förnyelse*, *liturgisk väckelse* eller *den liturgiska rörelsen*, eftersom högkyrkligheten blev kritiserad och misstänkliggjord i olika perioder under 1900-talet. Ofta ansågs det vara fråga om fromleri eller religiös ytlighet.<sup>21</sup> Men att korsvägsandakter firas i uttryckligen av tradition "högkyrkligt" orienterade församlingar i huvudstadsregionen idag är inte självklart. Ett av fallen jag lyfter fram i avhandlingen är en korsvägsandakt (utan fysiska stationer) som firades i Berghälls kyrkas finska församling, och en annan statisk, korsväg som jag har påträffat, finns i Olars kyrka i Esbo. Den sistnämnda behandlas dock enbart i korthet i kapitel 2.3.

## 1. 4. Teoretisk bakgrund och metod

Den relevanta forskningslitteraturen som kan ge en teoretisk förankring tangerar "materiell religion" (eng. *material religion*) och korsvägsandakter. Det här inkluderar också kroppslighet och rum i förhållande till liturgi, varför jag även presenterar tankar som lags fram av forskare kring "levd religion" (eng. *lived religion*). Metoden att insamla material genom intervjuer och iakttagelser diskuteras också närmare i detta kapitel.

### 1. 4. 1. Materiell religion

Materiell religion ingår som en liten del i det som i forskningen även kallas levd religion, men i detta avseende berör det fysiska ting: "Material religion, then, is a part and parcel of everything and all things that are involved in the daily experiences of believers from the smallest possible tidbit of nature such as a leaf or a pebble to the most monumental of

---

<sup>19</sup> Busck-Nielsen 2009, 10; Kilström 1990, 11.

<sup>20</sup> Sjögren Birger 2022, 13.

<sup>21</sup> Busck-Nielsen 2009, 12.

religious edifices like the Giant Buddha of Kamakura”, menar Diane Apostolos-Cappadona.<sup>22</sup> I materiell religion möts både de sköna konsterna och populärkulturen, varför man inbegriper att studera allt från folkkultur till formella religiösa ritualer som tangerar temat, även informella såsom religiösa dramen, samt fysiska föremål.<sup>23</sup> Då det gäller att finna den religiösa betydelsen i visuell konst eller en bild överlag fokuserar man på det narrativa innehållet i temat som presenteras. Detta är en förmedling och således en form av religionspedagogik. Att iaktta i detta fall är inte passivt, utan ett kreativt skeende, en tolkning.<sup>24</sup>

I Finland har Anna Haapalainen granskat materiell religion i passionsdraman. Hon studerade ett passionsdrama uppfört i den nygotiska Mikaelsskyrkan i Åbo under två perioder före påsk, 2014 och 2016. Mikaelin Teatteri använder sparsamt med rekvisita - idén är att själva kyrkorummet får agera som scen.<sup>25</sup> Jag kommer följaktligen att göra jämförelser med Haapalainens undersökning trots att fokus i denna avhandling inte är på drama. I korsvägsandakterna ingår bilder, som beskrivs i denna undersökning, då det är relevant i fråga om de olika fallstudierna. Andakterna pågår även i ett kyrkorum, vars miljö och utformning påverkar helheten.

Thomas Barrie har studerat religiös arkitektur som kommunicerande media och konstaterar till exempel att omgivningen i religiös arkitektur är ämnad att upplevas med alla sinnen, då man deltar kroppsligt i ritualen. Detta fördjupar ytterligare innehållet i narrativet, menar Barrie: “Religious architecture serves many ritual roles, but in the context of its communicative agency these can be purification, initiation, expiation, and liturgical.”<sup>26</sup> Då det gäller korsvägsandakter är det fråga om en form av liturgi som utförs i kyrkorummet. Jag återkommer till Barries fallstudie i relation till *Via Crucis* i kapitel 2.

#### 1. 4. 2. Kropp, rum, liturgi och levd religion

Kyrkorummet är platsen där korsvägsandakterna sker (trots att de givetvis även kan bildas av stationer utomhus, texter i en bok avsedd för privat andaktsbruk eller liknande), i varje fall de

---

<sup>22</sup> Apostolos-Cappadona 2016, xv.

<sup>23</sup> Apostolos-Cappadona 2016, xvii-xviii. Jfr Ammerman 2021, 98-99.

<sup>24</sup> Apostolos-Cappadona 2016, xix-xx.

<sup>25</sup> Haapalainen 2017, 141-142.

<sup>26</sup> Barrie 2016, 82.

tre korsvägsandakter som här presenteras som cases. För att förstå rummet i förhållande till kroppen är det skäl att gå närmare in på kropp i relation till liturgi. Ord och musik reciteras eller återges och hörs med hörseln. Med synen lägger man märke till visuella representationer. Konsten eller bilder försöker styra tittarens fokus. Kristna bilder beskriver förhållandet mellan Gud och människan, avbildar Kristus och hans mirakel, liv och död. Trots att stilen kan variera i tid och rum är vissa symboliska element och vissa narrativ konstanta, till exempel bruket av färger. Med luktsinnet lägger man exempelvis märke till rökelsedoft. Med smaksinnet tar man del av nattvarden. Med rörelser kan man både beröra objekt eller röra hela kroppen. Upplevelsen kan även vara andlig, väcka känslor.<sup>27</sup>

Nancy Ammerman har konstaterat att det finns sju viktiga dimensioner gällande religiös praxis i levd religion: kontakten till den spirituella sfären, förkroppsligandet, materialitet, en känslomässig dimension, en estetisk dimension, en moralisk och en narrativ dimension. Då det gäller såväl praxis som forskningen kring praxis förekommer inte alla dessa dimensioner på samma gång. Dimensionerna interagerar också med varandra.<sup>28</sup> Religiös praxis är, enligt Ammerman, multidimensionell.<sup>29</sup> Så här förtydligar Ammerman hur vi kan närma oss levd religion inom ramen för en institution (såsom en församling): “In places where religion is officially *established* or *institutionalized*, formal organizations facilitate and regulate the rituals, but a lived religion approach suggests that we still ask about what the ordinary participants are actually doing on those occasions.” Det är med andra ord fortfarande intressant att granska hur individen agerar och upplever religiösa riter, trots att riten sker i en etablerad kontext, till exempel i kristen liturgi, ledd av en religiös expert.<sup>30</sup> Och det är med kroppen och sinnena man deltar i en rit, i ett visst rum vid en viss tidpunkt. Det är mänskligt, förkroppsligt. Så här sammanfattar Ammerman detta:

To participate in a ritual, for example, is to do something real and concrete in time and space. How the body experiences that action is central to the action itself. Whether placing a consecrated communion wafer on one’s tongue or celebrating the Passover Seder, taste often evokes connection to something beyond the ordinary. Clapping hands or processing to an altar, gazing at an icon or stained glass, hearing church bells or a call to prayer - all the senses are involved in the religious things we do. Religious practice is embodied just as all social practices are embodied.<sup>31</sup>

---

<sup>27</sup> Soltes 2016, 4-20.

<sup>28</sup> Ammerman 2021, 49.

<sup>29</sup> Ammerman 2021, 60.

<sup>30</sup> Ammerman 2021, 58.

<sup>31</sup> Ammerman 2021, 75.

Korsvägsandakten upplevs med de mänskliga sinnen och väcker känslor. Ett passionsdrama om Jesu sista timmar kan väcka avsky i en åskådare och empati i en annan. Enligt Ammerman är det viktigt att inte tolka hur informanten känner sig, utan fråga rakt på sak. Då man granskar detta reflekterar man över hur man själv känner och frågar fler än en person om saken. Att forskaren både deltar och intervjuar är nödvändigt.<sup>32</sup> Jag har därför deltagit i andakterna som iakttagare och även ställt frågor till informanterna om vilka sinnen de använde då de deltog, och vilka tankar och känslor som väcktes. Jag har också iakttagit skillnader i hur deltagarna rörde sig med mera. Exempel på upplevelser med sinnen behandlas närmare i kapitel 4 och 5.

### *1. 4. 3. Metod*

Då det gäller metoden att samla in material har jag gjort kvalitativa forskningsintervjuer, dvs. fört samtal. Detta har skett mellan två personer (intervjuaren och den intervjuade) och intervjun har haft ett syfte. Tanken var att forskaren försöker förstå den undersökta personens syn på det som diskuteras.<sup>33</sup> Jag valde att göra intervjuer för att få en uppfattning om informanternas beskrivningar och känslor av det upplevda. Fokus var följaktligen på specifika, inte på allmänna, åsikter om korsvägsandakter. Likaså var själva temat för intervjuerna mycket specifikt.<sup>34</sup> Intervjuerna gjordes på svenska (5 st) och på engelska (1 st). Jag har intervjuat både representanter för arrangörerna och deltagare.<sup>35</sup>

Vid sidan av intervjuerna deltog jag även själv i andakterna som informanterna antingen drog, arrangerade eller deltog i. Jag tog även fotografier.<sup>36</sup> Det här kallas deltagande observation. Religionsvetaren Tuija Hovi, som undersökt religiösa upplevelser och uppfattningar hos medlemmar av Livets Ord i Åbo, utförde sin undersökning genom intervjuer, men också genom att hon deltog och gjorde observationer på rörelsens möten. Detta gav enligt Hovi kontextuell bakgrund till att möta informanterna i intervjuerna. Hon skulle annars ha haft svårt att förstå atmosfären på plats och kunna analysera informanternas tolkningar.<sup>37</sup>

---

<sup>32</sup> Ammerman 2021, 126-128.

<sup>33</sup> Kvale & Brinkman 2017, 17-19.

<sup>34</sup> Jfr. Kvale & Brinkman 2017, 47-48.

<sup>35</sup> Tuija Hovi intervjuade 15 medlemmar av Livets Ord samt också pastorn i sin studie. Se Hovi 2014, 83.

<sup>36</sup> Jfr Ammerman 2021, 211-213, 215.

<sup>37</sup> Hovi 2014, 82-83.

Without listening to the sermons and experiencing the atmosphere in the meeting hall during intensive praising and praying sessions it would have been very difficult to understand the reasons for the explanations and interpretations that were so self-evident to the interviewees themselves.<sup>38</sup>

Jag presenterar följaktligen även mina iakttagelser för att beskriva exempel på korsvägsandakten i rummet (se kapitel 3). Som bakgrund har jag också jämfört några andaktstexter som finns publicerade, främst på svenska och finska. Jag antar därför att det inte är irrelevant hur texterna påverkar narrativet och deltagarnas tolkning av liturgin.

Då det gäller undersökningens validitet och reliabilitet är den till sin karaktär kvalitativ och baserad på intervjumaterialet samt på fotografier och iakttagelser (då jag deltog i andakterna). Då det gäller undersökningens reflexivitet bör jag nämna att jag i egenskap av historiker och forskare deltog i andakterna för att förstå kontexten och deltagarnas upplevelser bättre. Som expert på kulturarv har jag även en viss blick då jag observerar och det har påverkat mitt urval av platser, bilder och mitt intresse för det här ämnet. I fråga om valet av informanter hade jag vidtalat två personer på förhand, men de övriga valdes spontant på plats efter de olika andakterna. Jag tänkte inte på något specifikt då jag bad dem ställa upp, utan dessa var de som gick med på att bli intervjuade. Jag tillfrågade även några andra före dem, vilka tackade nej. Intervjuerna varade mellan ca 6 och 20 minuter.<sup>39</sup> Då det gäller transkriberingen av intervjuerna har jag behandlat det inspelade materialet så att det blir en läslig text då jag citerar intervjuerna i denna avhandling. Jag har till exempel tagit bort stammanden, “öhn” och “umhs”, eller då människor börjat på ett visst sätt, men sedan börjar på nytt. Då har jag endast skrivit ut den senare delen av meningen. Jag har också tagit bort namn på privatpersoner, som nämns av informanterna och markerat namnen som NN.

Jag har konstruerat intervjufrågorna på basis av mitt intresse att höra om informantens upplevelse och tolkning av korsvägsandakten. Jag har även ställt frågor om informantens uppfattning om högkyrklighet, vilket tangerar en av mina forskningsfrågor. I analysen och slutsatserna kommer jag att förklara detta närmare. På basis av vad jag visste om korsvägsandakten och på basis av litteraturen gjorde jag upp en del frågor att ställa informanterna. I själva intervjusituationen kunde möjligheten att ställa tillägsfrågor uppstå. Jag lät även informanterna berätta fritt, fastän de slank ut från temat ibland. Informanterna

---

<sup>38</sup> Hovi 2014, 83.

<sup>39</sup> Intervjuer 1-6. Originalintervjuerna och transkriberingarna bevaras i Kulturvetenskapliga arkivet vid Åbo Akademi.

har döpts om med alias, men dessa betecknar ändå informanternas kön. Av de intervjuade var hälften kvinnor och hälften män. En av de intervjuade var en tonåring (16 år) och en var senior (över 65), medan resten var vuxna mellan 40 och 65. Två av de intervjuade var arrangörer eller medverkande, resten var deltagare i korsvägsandakterna. I någon mån var jag tvungen att ta hänsyn till informanterna och platsen och kontexten och göra små variationer i frågornas antal, tema och omfattning. I den katolska kyrkan ställde jag till exempel inte frågan om informanten var medveten om att Johannes församling är högkyrklig, eftersom det inte hade relevans i det sammanhanget. Detsamma gäller informanten, som deltog i korsvägsandakten i Berghälls kyrka. Jag går närmare in på vad informanterna nämnt om sin bakgrund och kyrkliga tillhörighet i analysen av deras svar på mina frågor i kapitel 4.<sup>40</sup>

Innan intervjun började beskrev jag muntligt vad intervjun handlade om och vilka rättigheter informanten hade om samtycke till att bli intervjuad. Jag bad även informanten att läsa igenom intyget om samtycke och underteckna det. Samtliga informanter (*inalles* 6 personer) godkände saken och undertecknade intyget.<sup>41</sup> Intervjuerna (det auditiva materialet och de littererade texterna) arkiveras i Åbo Akademis arkiv. Jag har själv deltagit i samma andakter som informanterna och gjorde även skriftliga iakttagelser på plats. Intervjuerna gjordes genast efter andakten och bandades in med en telefon, som inte var kopplad till molnet.

Jag gjorde däremot ingen enkät som kunde ha spridits till en större grupp och kunde ha gett en del kvantitativa infallsvinklar på temat som undersöks. En dylik enkätstudie kunde göras i en framtida undersökning av korsvägsandaktstemat för att ge mer kvantitativa data. Men detta faller utanför ramarna för denna avhandling.

## 2. Korsvägsandakter - historisk bakgrund och några exempel på bilder, texter och musik

### **2. 1. Historisk bakgrund**

Korsvägsandaktens historia sträcker sig tillbaka till pilgrimerna som reste till Jerusalem och besökte de platser där Jesus gick lidandets väg, *Via Dolorosa* eller *Via Crucis*, möjligen redan

---

<sup>40</sup> Se bilaga 1: Frågor åt informanterna.

<sup>41</sup> Se bilaga 2: Samtyckesblankett. Originalintygen bevaras i Kulturvetenskapliga arkivet vid Åbo Akademi.

på 300-talet.<sup>42</sup> Moderna pilgrimer vandrar fortsättningsvis *Via Dolorosa* i Jerusalem, enligt den rutt som etablerades från och med 1500-talet.<sup>43</sup> Tonvikten är på Kristus som Människosonen och liturgin har vuxit fram på folkspråk. Formen är ganska fri och korsvägsandakterna hålls traditionellt under fastan inför påsk.<sup>44</sup> Det är inte så märkligt att den här typen av meditation uppkommer under senmedeltiden, då fokus överlag både inom fromhetslivet och konsten övergår från att betona Kristus som segraren till att framhäva och fokusera på Kristi lidande. Ett tema fullt av tröst och hopp för en lidande människa, till exempel i ett pestdrabbat samhälle. Så här skriver Martin Lönnebo om traditionen:

Korsvägsandakterna är strålande exempel på den heliga fantasins möjligheter. Redan i den första generationen vill man gå de vägar Frälsaren vandrat under den Stora veckan och stanna och bedja vid de platser, där något särskilt hade inträffat. Så uppstod i tidig kristen tid seden att vandra *Via Dolorosa* i Jerusalem. Vad som är historiskt riktigt kan inte i detalj avgöras, eftersom traditionen formar sin egen tradition.<sup>45</sup>

Den medeltida arkitekturen började kopiera den här pilgrimsledens "tradition". De kristna tog sig till Jerusalem och där vandrade de vägen och steg genom Den heliga gravens kyrka till dess heliga mittpunkt, Kristi grav. Man tog hänsyn till detta också i det medeltida kyrkorummet, som avspeglar de olika punkterna (stationerna) som omnämns i de bibliska texterna.<sup>46</sup> Men en del av stationerna saknas i Bibeln och baserar sig istället på kristen tradition. Dessa förklaras närmare då jag behandlar de enskilda stationerna. Thurston förklarar dock att stationerna har en betydelse, som inte enbart är historisk i det här sammanhanget:

Once the symbolical character of so many of our aids to devotion is understood and allowed for, we can use them without danger as stepping stones to a higher knowledge and a deeper love of the Source of all grace. We venerate them for what they symbolize and for that which they help to bring nearer to us, but we are comparatively indifferent at such moments to questions of history or fact. It is sufficient for us that they possess a certain relative truth.<sup>47</sup>

Herbert Thurston argumenterar i sin historiska granskning av stationerna från år 1914 däremot att traditionen även kan hänvisas till karmeliterna i Nederländerna. På 1400-talet

---

<sup>42</sup> Jfr Thurston 1914, 4; *Olarin Ristintie* 2001, 28.

<sup>43</sup> Angående etableringen av den moderna traditionen *in situ* i Jerusalem, se t. ex. Thurston 1914, 96-135.

<sup>44</sup> Vallquist 2007, 5.

<sup>45</sup> Lönnebo 1980, 5.

<sup>46</sup> Barrie 2016, 80-81.

<sup>47</sup> Thurston 1914, 138.



hade korsvägsandakten blivit mycket populär både i Nederländerna och i Tyskland.<sup>48</sup> Den moderna traditionen härstammar enligt Thurston både från Italien, England och Tyskland, där meditationer över stationerna började tryckas. Traditionen sträcker sig tillbaka till 1100-talet. Egentligen var *Via Dolorosa* endast en del av en längre pilgrimsfärd i Judéen, menar Thurston. Färdens slutmål var Den heliga gravens kyrka.<sup>49</sup> Under senmedeltiden blev det svårare att ta sig till Jerusalem, som fallit under muslimskt välde, varpå franciskanerna särskilt värnade om att skapa korsvägar utomhus i Italien. Ordens grundare, Franciskus av Assisi, hade fäst särskild uppmärksamhet på Jesu lidandes väg.<sup>50</sup> Så här skriver Thurston, som menar att korsvägen är en "pilgrimsfärd i miniatyr" som uppkommit i sin moderna form av (vanligen) 14 stationer för några århundraden sedan:

The devotion commonly known to us as the Stations of the Cross has a very similar origin, and in its singular combination of old and new, of elements dating from the beginning of Christianity, with forms which have only become fixed during the last four centuries, it affords an almost typical example both of the gradual growth of practices of piety and of the working of the imitative tendency just alluded to.<sup>51</sup>

Korsvägsandakten är alltså en form av fromhetspraxis. Men hur tar denna praxis uttryck i rummet? I Barries artikel om religiös arkitektur behandlar han också en kristen kyrka som fallstudie: Sankta Maria Magdalena i Vézelay i Frankrike. Kyrkan härstammar från 1100-talet och blev en viktig pilgrimskyrka på grund av relikier, som relaterades till Maria Magdalena. Den blev även en startpunkt för många pilgrimsfärd till Santiago de Compostela. Katedralen symboliserar den heliga staden (Jerusalem) och förseddes med stationer som för penitenterna från synd till frälsning: "Along the way stations of the cross reinforced a symbolic journey to a place where Christ was believed to be mysteriously present and salvation was possible", menar Barrie.<sup>52</sup> Korsvägsstationer finns därför som statiska motiv i många katolska kyrkor.

Innehållet i stationerna verkar ha varierat under tidernas gång, men har sedan senmedeltiden etablerats till (vanligen) 14.<sup>53</sup> Thurston sammanfattar det moderna bruket av korsvägsandakten under sin tid (1914) enligt följande:

---

<sup>48</sup> Thurston 1914, vj.

<sup>49</sup> Thurston 1914, 20-21, 160.

<sup>50</sup> Thurston 1914, 7-8.

<sup>51</sup> Thurston 1914, 2.

<sup>52</sup> Barrie 2016, 81-82.

<sup>53</sup> Thurston 1914, 48-50. Thurston nämner en tysk tradition på 1500-talet, enligt vilken stationernas antal var till och med 25. Se Thurston 1914, 68.

In practice it is customary when the exercise is performed in public to follow the prayers now to be found in almost every prayerbook. The officially approved "Manual of Prayers for Congregational Use" embodies a concise form of the devotion translated from the Italian of St Alphonsus Liguori. In passing from station to station a strophe of the *Stabat Mater* is usually sung.<sup>54</sup>

*Stabat mater* var även med i agendan i den katolska korsvägsandakten jag deltog i 24.3.2023, då den ingick i den agenda som användes i denna korsvägsandakt.

## 2. 2. Stationerna

### 2. 2. 1. Stationernas teman och anknytning till Bibeln

Till sin karaktär kan korsvägsandakternas stationer vara statiska bilder eller tillfälliga bilder. Herbert Thurston menar att det är ställen man stannar (lat. *statio*: "halting-place in a procession, or site calling for special veneration") och att de började kallas *stationer* under medeltiden.<sup>55</sup> Stationerna kan även vara tillfälliga i form av tillfälligt framplacerade eller upphängda bilder, musik eller drama. I två av de kyrkor jag valt som case är stationerna statiska. I den tredje casen var stationerna inte ens tillfälliga, utan helt immateriella och antog formen av musikstycken och böner (se närmare kapitel 3).

Idag finns olika traditioner man kan följa i antalet stationer som skapar narrativet till korsvägsandakten. På det viset kan även den för alla åldrar planerade "påskvandringen" i en liten församling nära dig följa den här korsvägstraditionen i stort sett.

De fjorton stationerna är traditionellt följande (av vilka sju tillhör den äldsta delen av traditionen, de är nr 2, 3, 4, 6, 7, 11 och 14):<sup>56</sup>

- 1) Jesus döms till döden av Pilatus. Bibeltexter som anknyter till denna station är Matt. 27:1-26, Mark. 15:6-15, Luk. 23:11-25 och Joh. 19:13-16.<sup>57</sup>

---

<sup>54</sup> Thurston 1914, 176.

<sup>55</sup> Thurston 1914, 46. Se även Laato 2022, 138.

<sup>56</sup> Se t.ex. Claudel 2007 (med stationernas namn på svenska enligt Gunnerl Vallquist och Olov Hartman, som översatt Claudels text); Stations of the Cross, Wikipedia, [https://en.wikipedia.org/wiki/Stations\\_of\\_the\\_Cross](https://en.wikipedia.org/wiki/Stations_of_the_Cross) (hämtad 7.5.2023); Sanasto, Ristintie, <https://evl.fi/sanasto/ristintie/> (hämtad 7.11.2023).

<sup>57</sup> Laato 2022, 140.

- 2) Jesus tar på sig korset. Eller egentligen kanske korsets tvärbjälke. Bibeltexter som anknyter till detta är till exempel Joh. 19:17.<sup>58</sup>
- 3) Jesus faller första gången. Ett tema som anknyter till katolsk tradition. På Korsets väg kom Jesus att bli bespottad och sparkad, gjord till åtlöje.<sup>59</sup>
- 4) Jesus möter sin moder. Ett annat tema som anknyter till katolsk tradition, enligt vilken Jesus anses ha mött sin mor vid den plats där den armeniska kyrkan står i Jerusalem. Det här nämns inte i Bibeln, men det här är anknyter till den mariologiska traditionen: “Marias lidande öppnar möjligheten för varje kirsten att känna solidaritet med den som lider”, skriver professor Antti Laato, som har forskat kring Korsets väg i kyrkan Santa Croce in Gerusalemme i Rom.<sup>60</sup>
- 5) Simon från Kyrene hjälper Jesus bära korset. Bibeltexter som anknyter till detta är Matt. 27:32, Mark. 15:21 och Luk. 23:26.<sup>61</sup>
- 6) Jesus möter Veronica med svetteduken. Temat hör ihop med ett katolsk helgon, Heliga Veronica. Enligt legenden torkade denna kvinna Kristi ansikte och en bild av ansiktet fastnade på hennes duk. Enligt kristen tradition hade Veronica för vana att hjälpa dödsdömda på deras väg till avrättningsplatsen.<sup>62</sup> Den tidigaste versionen av den här legenden härstammar från Nicodemus evangelium (300-400-talet), som inte ingår i vår bibelkanon. I Rom finns en relik, som sedan 700-talet har påståtts vara Veronicas svetteduk. På medeltiden vann Veronicas berättelse stor popularitet.<sup>63</sup> Idag finns en svetteduk, som bär spår av Kristi ansikte, i Manoppello kyrka i Italien. Den är en viktig katolsk relik. Veronica är med för att påminna om att en pinad och slagen människas utseende är fränstötande, men att man bör hålla den lidande Frälsarens ansikte i sitt sinne.<sup>64</sup> Veronica och/eller Kristi ansikte på svetteduken har även avbildats i Finlands medeltida kyrkor, där det förekommer så kallade Veronicabilder, dvs. bilder av Kristi anlete. Symbolen förekommer även i Nådendals medeltida klostersistigill.<sup>65</sup> Det är möjligt att Veronica är en av Jerusalems döttrar. Kvinnonamnet kommer från *vera icon* (lat. sann bild), dvs. anknyter till Kristi anlete på duken.<sup>66</sup>

---

<sup>58</sup> Laato 2022, 140-141.

<sup>59</sup> Laato 2022, 141.

<sup>60</sup> Laato 2022, 142: “Marian kärsimys avaa jokaiselle kristitylle mahdollisuuden tuntea solidaarisuutta kärsijää kohtaan.”

<sup>61</sup> Laato 2022, 142-143.

<sup>62</sup> Laato 2022, 143.

<sup>63</sup> Farmer 2011 [1978], 433-434.

<sup>64</sup> Laato 2022, 143.

<sup>65</sup> T. ex. Hiekkanen 2007, 112-113 (Nådendals kyrka), 147 (Sankta Katarina kyrka, S:t Karins).

<sup>66</sup> T. ex. Orrling 2001, 432.

- 7) Jesus faller andra gången. Detta härstammar från katolsk tradition, enligt vilken det skulle ha skett intill den "Gamla porten" i Jerusalem, påväg ut ur staden. Den utgör även den geografiskt högsta punkten av rutten, närmast himlen, vilket ytterligare ger den ett symbolvärde.<sup>67</sup>
- 8) Jesus möter Jerusalems gråtande kvinnor/döttrar. Temat nämns i Bibeln: Luk. 23:28-31. Den som går Korsets väg blir även påmind här om den förestående förstörelsen av Jerusalem (år 70).<sup>68</sup>
- 9) Jesus faller för tredje gången. Temat härstammar från katolsk tradition. Och i alla berättelser händer saker tre gånger. Men det kan även hänvisa till Fadern, Sonen och Den Heliga Anden? Enligt Laato hör det här ihop med att Jesus återfår korset eller tvärbjälken på sina axlar och hukar under dess tyngd.<sup>69</sup>
- 10) Jesus berövas sina kläder. Händelsen beskrivs i alla evangelierna i Bibeln: Matt. 27:35, Mark. 15:37, Luk. 23:46 och Joh. 19:30. Här görs jämförelser även till Ps. 22:19. Jesus föddes naken och dör naken. Den som avrättas mister allt som finns kvar.<sup>70</sup>
- 11) Jesus korsfästs. Hans händer och fötter genomborras av spikar. Händelsen nämns även i alla evangelierna i Bibeln: Matt 27:35, Mark. 15:24, Luk. 23:33 och Joh. 19:18.<sup>71</sup>
- 12) Jesus dör på korset. Beskrivs i alla de bibliska evangelierna: Matt. 27:50, Mark. 15:37, Luk. 23:46 och Joh. 19:30.<sup>72</sup> Det är sannolikt att *Stabat mater*, som ofta sjungs i den katolska traditionen, men även kan förekomma hos oss i kyrkokonserter, anknyter till detta tema. Första versen lyder: *Stabat mater dolorosa, iuxta crucem lacrimosa, dum pendebat Filius* (på latin, ung. Modern stor lidande, under korset fylld av tårar, där hängde Sonen). Men enligt *Pieni Ristintie* (2007) sjungs den här, första versen, vid station 1. Vid station 12 sjungs: *Fac me vere tecum flere, Crucifixo condolore, donec ego vixero*.<sup>73</sup>
- 13) Jesus tas ned från korset. Ibland avbildas Jesus avliden i sin mammas famn - ett *pietà*-motiv, som är populärt i katolsk tradition. Händelsen nämns i alla de bibliska evangelierna: Matt. 27:57-59, Mark. 15:46, Luk. 23:52 och Joh. 19:38.<sup>74</sup>

---

<sup>67</sup> Laato 2022, 144.

<sup>68</sup> Laato 2022, 144-145.

<sup>69</sup> Laato 2022, 145-146.

<sup>70</sup> Laato 2022, 146.

<sup>71</sup> Laato 2022, 146-147.

<sup>72</sup> Laato 2022, 147.

<sup>73</sup> Tervaportti 2007, innerpärmen, station 1, station 12.

<sup>74</sup> Jfr Laato 2022, 147-148.

14) Jesus läggs i graven. Nämns i alla de bibliska evangelierna: Matt. 27:60, Mark. 15:46-47 (modern Maria såg var Jesus begravdes), Luk. 23:53 och Joh. 19:40-42. Via Dolorosas väg leder slutligen till Guds frihet bort från synden.<sup>75</sup>

I en ibland förekommande 15:e station uppstår Jesus (beskrivs i Bibeln: Matt. 28:2-4).<sup>76</sup> Jag har påträffat en femtonde station både i Johanneskyrkan i Helsingfors och i Olars kyrka i Esbo, där den är både en korsvägsstation och kyrkans altartavla. I den traditionella korsvägsandakten fokuserar stationerna 1-14 tydligt på Jesu lidande och död. Den går man ju traditionellt under fastan, i väntan på påsken. Station 15 skiljer sig i detta fall: allt slutar med Kristi uppståndelse. Han blir en segerrik och tröstande gestalt i denna version.

Det finns även en version som kallas Ljusets stationer, då man följer vägen från uppståndelsen till pingsten. Johannes Paulus II konstruerade år 1991 även en form av korsvägsandakter, där man har 14 stationer, men man börjar i Getsemane (1), Judas förråder Jesus (2), Jesus döms av stora rådet (3), Petrus förnekar Jesus tre gånger (4), Jesus döms av Pilatus (5), Jesus piskas och kröns med törnekronan (6), Jesus tar sitt kors (7), Jesus blir hjälpt av Simon från Kyrene (8), Jesus möter Jerusalems kvinnor (9), Jesus korsfästs (10), Jesus lovar sitt rike till den ångrande tjuven (11), Jesus ber Johannes och Maria ta han om varandra (12), Jesus dör på korset (13) och Jesus läggs i graven (14). De här stationerna är bibliska och godkändes för allmänt bruk inom den katolska kyrkan av Benedikt XVI år 2007.<sup>77</sup>

Den katolska kyrkan i Filippinerna har även en egen version av korsvägens stationer, som börjar redan vid den sista måltiden (1) och fortsätter med Getsemane (2), Jesus framför stora rådet (3), Jesus piskas och kröns med törnekrona (4), Jesus tar på sig korset (5), Jesus faller (6), Simon från Kyrene hjälper Jesus bära korset (7), Jesus möter Jerusalems kvinnor (8), Jesus spikas på korset (9), tjuven ångrar sig (10), Maria och Johannes vid korsets fot (11), Jesus dör på korset (12), Jesus läggs i graven (13) och Jesus uppstår (14).<sup>78</sup> Även här vill man avsluta med Kristi seger över döden.

---

<sup>75</sup> Laato 2022, 148-149.

<sup>76</sup> Jfr *La Via Crucis di Giuseppe Vicentini* (s.a.).

<sup>77</sup> Stations of the Cross, Wikipedia, [https://en.wikipedia.org/wiki/Stations\\_of\\_the\\_Cross](https://en.wikipedia.org/wiki/Stations_of_the_Cross) (hämtad 7.5.2023). En del av stationernas namn har översatts av författaren.

<sup>78</sup> Stations of the Cross, Wikipedia, [https://en.wikipedia.org/wiki/Stations\\_of\\_the\\_Cross](https://en.wikipedia.org/wiki/Stations_of_the_Cross) (hämtad 7.5.2023). En del av stationernas namn har översatts av författaren.

### 2. 2. 2. Statiska bilder

I två av kyrkorna som granskades i den här undersökningen finns statiska bilder av stationerna som presenterar Jesu lidandes väg. Stationstavlorna kunde representera det som i forskningen kring levd religion kallas en estetisk dimension.<sup>79</sup> De äldsta bilderna av stationerna härstammar från medeltiden. Korsvägen i Johanneskyrkan är statisk. En annan statisk korsväg i en luthersk kyrka i Finland påträffade jag också i Esbo, i Olars kyrka (Fig. 1.). Den konstnärliga utformningen är uppenbart mycket individuell och tidsbunden - inte till exempel fastställd i motivet och utformningen som grekiskt-ortodoxa ikoner och traditionen att framställa dylika. I en kyrka från början av 1900-talet är stationerna (Fig. 2.) i samma stil som den då rådande trenden angav, och i en modern kyrka från 1970-talet (Fig. 3.) är stationerna enligt tidens smak i funktionalistisk form.



Fig. 1. Korsvägsstation i Olars kyrka (VII). Målning av Jukka Mäkelä, 2000-t. Foto: Eva Ahl-Waris 2023.

---

<sup>79</sup> Jfr Ammerman 2021, 201.



Fig. 2. Korsvägsstation i St. Patrick's i San Francisco, USA. Kyrkan lades i ruiner under jordbävningen 1906 men återuppbyggdes strax därefter. Bilden innehåller även en förklarande text på engelska (Jesus faller andra gången). Foto: Eva Ahl-Waris 2022.

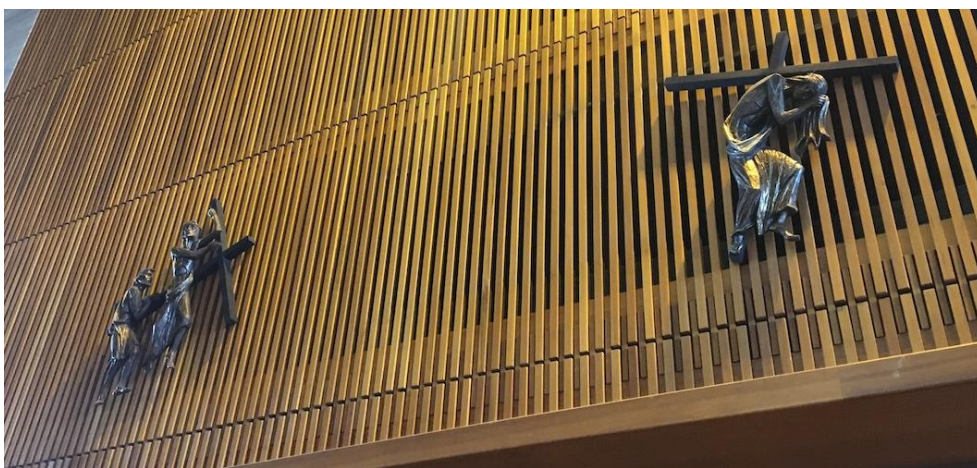


Fig. 3. Korsvägsstationer i modern stil i kyrkan St. Mary of the Assumption, som stod färdig år 1970 och invigdes 1971. Kyrkan är berömd för sin betongarkitektur. Den är belägen i San Francisco, USA. Foto: Eva Ahl-Waris 2022.

Korsvägens stationer finns däremot i de flesta modernt utrustade katolska kyrkor världen över och korsvägsandakter firas överallt, speciellt under fastan inför påsk. Stationerna kan även vara placerade utanför kyrkorummet. Till exempel i Hong Kong finns en statisk korsväg

utomhus, som även inkluderar station 15, uppståndelsen (Fig. 4.). Vi kan därmed anta att korsvägsstationerna inte längre är en uttryckligen katolsk utsmyckning av kyrkan, varken som statiska eller tillfälliga bilder i kyrkorummet.



Fig. 4. Statisk korsväg utomhus i Hong Kong. Inkluderar station nr 15, uppståndelsen. Screenshot från Facebook. Foto: Tomas Ray 2022.

### 2. 2. 3. Tillfälliga bilder

I många kyrkor arrangeras korsvägsandakter kring bilder, som tillfälligt byggs upp eller ställs fram i kyrkorummet. Ett exempel på detta är stationerna i den lutherska kyrkan Holy Trinity i Chicago. Här är det fråga om 14 stationer (från Pilatus till gravläggningen)<sup>80</sup> Bilderna är skapade av en medlem av församlingen och hängs upp under den sista veckan i fastan före påsk.<sup>81</sup> Ett annat exempel är bilder som finns till salu i till exempel affären Sacrum: *La Via Crucis di Giuseppe Vicentini*. Storleken är 15\*20 cm och det finns 15 bilder (från Pilatus till uppståndelsen) i denna serie.<sup>82</sup> Med hjälp av dylika kan man bygga upp tillfälliga stationer, i detta fall med reproduktioner av målningar gjorda av nämnda Giuseppe Vicentini. Det här är

<sup>80</sup> Stations of the Cross, Holy Trinity Lutheran Church, <https://www.dropbox.com/sh/vf3wtu2wxohauh4/AADpOj9QfsS4Blvh8v7WpajPa?dl=0> (hämtad 5.5.2023).

<sup>81</sup> What to Expect, Worship, Holy Trinity Lutheran Church, <https://www.htchicago.org/worship> (hämtad 5.5.2023).

<sup>82</sup> *La Via Crucis di Giuseppe Vicentini* s.a.



en yngre, katolsk tradition - att ha med uppståndelsen (jfr den Filippinska korsvägen, som presenterats ovan).

Webben är dessutom fylld med olika bilder man kan använda för att meditera över Jesu lidandes väg till exempel hemma i sin ensamhet. Det finns även bilder som är anpassade för en ung publik och till och med bilder man kan färglägga själv.<sup>83</sup> Den här typen av bilder och bruket av dem kommer dock inte att analyseras närmare inom ramarna för denna avhandling.

#### 2. 2. 4. Musik, drama eller re-enactments och film

Till sin karaktär är uppförd (antingen som konsert eller som allsång) musik och drama (antingen som teater eller mer i kommunikation med deltagarna) även en sorts tillfälliga korsvägsandakter. Då det gäller musiken kunde man kanske påstå att passionerna inom klassisk musik (enligt Johannes, Matteus osv.) är en sorts musikaliska tolkningar av Jesu lidandes väg. Den mest berömda texten som tonsatts och som hör ihop med korsvägen är *Stabat mater* (Modern stod, dvs. Maria vid korsets fot).<sup>84</sup> Idag görs det främst reklam om dem som kyrkokonserter.

Men korsvägsandakterna i sin helhet *per se* kan även ges en musikalisk form och då marknadsförs de särskilt som just korsvägsandakter. Församlingen inbjuds till exempel att delta i sången, varför de inte är enbart konserter. De får ett liturgiskt innehåll, de blir en sorts andakt med växelsång. Detta är ett av mina fall i den här undersökningen ett exempel på, vilket jag behandlar närmare i ett senare kapitel (Berghälls kyrka).

Jesu lidandes väg kan även visas som drama, *re-enactments*, såsom det traditionella utförandet i Oberammergau. Man talar ofta om *re-enactments* då det gäller historiebruk, till exempel på medeltidsmarknader eller då man rekonstruerar fältslag etc. I ett "återskapande" blir både återskaparen och publiken påmind om hur annorlunda historien är. Återskaparna är själva både personer som utför återskapandet och en del av publiken. Det hela handlar både om underhållning och pedagogiskt berättande.<sup>85</sup> Jag går dock inte närmare in på

---

<sup>83</sup> Via crucis para colorear, <https://www.slideshare.net/jucecm2/via-crucis-para-colorear> (hämtad 7.5.2023).

<sup>84</sup> Stabat mater, Wikipedia, [https://sv.wikipedia.org/wiki/Stabat\\_mater](https://sv.wikipedia.org/wiki/Stabat_mater) (hämtad 7.5.2023).

<sup>85</sup> De Groot 2009, 105-106.

Oberammergau och liknande enorma satsningar av den här typen runtom i världen i denna avhandling.

I församlingarna på olika håll i Finland förverkligas som sagt varje år olika typer av "påskvandringar", men den största motsvarigheten till den här typen av re-enactments är otvivelaktigt vandringen *Via Crucis* i Helsingfors, som jag behandlar alldeles kortfattat. *Via Crucis* firade sitt 25-årsjubileum som publikevenemang i centrum av staden påsken 2023. Evenemanget arrangerades inte under coronapandemins tid, men arrangerades igen 2023, då ca 15 000 personer deltog. I år ville man lyfta fram kvinnornas roll i de bibliska berättelserna och man satsade mycket på musiken. Evenemanget kallades "vandringsdrama" (*vaellusnäytelmä*) och sägs basera sig på en medeltida tradition. Dramat slutar med Jesu död, varefter deltagarna bjöds in till olika mässor i påsknatten. Evenemanget är till sin karaktär ekumeniskt, gratis och öppet för alla.<sup>86</sup> Satsningen är i detta fall stor, evenemanget produceras av proffs och synligheten är massiv. Själv har jag deltagit i en av *Via Crucis*-vandringarna i slutet av 1990-talet. Konceptet är ungefär lika från år till år. I stort sett är också detta ett exempel på en korsvägsandakt med tillfälliga stationer, men i enorm skala med tiotals arrangörer och medarbetare och med tusentals deltagare. Någon närmare analys av eller jämförelse med andra korsvägsandakter eller evenemang som *Via Crucis* görs inte inom ramen för denna avhandling. Här ligger fokus på korsvägsandakter som arrangerats inne i kyrkor, som så att säga en del av gudstjänstlivet.

Jesu lidandes väg har givetvis även filmatiserats, t. ex. i regi av Mel Gibson (*The Passion of Christ*, 2004).<sup>87</sup> Men en analys av denna film eller andra filmatiseringar görs inte heller i denna avhandling.

---

<sup>86</sup> *Via Crucis* palaa Helsinkiin tänä iltana, kolmen vuoden tauon jälkeen, <https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000009506041.html> (hämtad 7.5.2023); *Via Crucis* keräsi noin 15 000 ihmistä Helsingin keskustaan, MTV- uutiset 8.4.2023, <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/via-crucis-kerasi-noin-15-000-ihmista-helsingin-keskustaan/8672706> (hämtad 6.5.2023); *Vaellusnäytelmä Via Crucis palaa kolmen vuoden coronatauon jälkeen*, MTV- uutiset 8.4.2023, <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/via-crucis-palaa-kolmen-vuoden-koronatauon-jalkeen-tapahtuman-dotetaan-keraaavan-tuhansia-ihmisia-helsingin-keskustaan/8672336#gs.wusn0x> (hämtad 7.5.2023).

<sup>87</sup> *The Passion of Christ*, imbd.com, <https://www.imdb.com/title/tt0335345/> (hämtad 7.5.2023).

### 2. 3. Andaktstexter (några exempel)

Narration, berättandet är en av den levda religionens dimensioner. Ammerman anser att narrativa praktiker också kan ge sig uttryck i skriven form, fastän de representerar levd religion. Den skrivna formen har till exempel en materiell dimension, en estetisk och en moralisk dimension.<sup>88</sup> Det är inte enbart viktigt att röra sig, se eller höra korsvägsandakten, utan även själva texterna är en väsentlig del av liturgin. Texterna kan läsas högt i grupp eller så kan de läsas individuellt på egen hand, antingen då man går mellan stationerna eller till och med sitter hemma och inte vandrar alls. I mina fallstudier har det även en relevans varifrån de texter som brukades härstammar ifrån eller vilka förlagor dessa har. Denna aspekt kommer också att beaktas i de olika fallen. Det är därför av relevans att presentera en del av dylika andaktstexter som går att få tag på i bibliotek eller på webben (i det här fallet på svenska och finska för en finländsk publik).

Det finns olika former av korsvägsandaktstexter, men innehållet är ungefär lika i det avseendet att de tangerar det som händer vid varje station på *Via Dolorosa*. Vatikanen publicerar varje år meditationstexter sedan år 1991. Texterna skrivs av särskilt till uppdraget inbjudna personer.<sup>89</sup>

En svensk, katolsk version av en korsvägsandaktstext är en översättning gjord av Gunnel Vallquist och Olov Hartman år 1983 av Paul Claudels *Korsets väg*, som ursprungligen utgavs på franska år 1911. Enligt översättarens förord kan texten läsas kollektivt eller privat och ursprungstexten är poetisk. Claudels korsvägsandakt inspirerade Marcel Dupré till orgelverket *La Chemain de la Croix*.<sup>90</sup> Enligt översättaren är Claudels texter

...ett representativt exempel på den katolska Kristusfromheten, på en gång mystisk och omedelbart konkret. [...] Karakteristisk är också den direkta tillämpningen av passionsdramat på den enskilda människan, den enskilda syndaren. Den bedjande kan identifiera sig än med bödlarna, än med de feiga lärjungarna, än med den likgiltiga hopen, än med de medlidande som står vid Mästarens sida.<sup>91</sup>

Ett exempel på en annan svensk, katolsk korsvägsandaktstext är ett häfte skrivet av Martin Pender. Den finns tillgänglig på webben och kan laddas ner som pdf. Den här texten har 14

---

<sup>88</sup> Ammerman 2021, 178.

<sup>89</sup> The Way of the Cross, Vatican.va,

[https://www.vatican.va/news\\_services/liturgy/documents/index\\_via-crucis\\_en.html](https://www.vatican.va/news_services/liturgy/documents/index_via-crucis_en.html) (hämtad 7.5.2023).

<sup>90</sup> Vallquist 2007, 5.

<sup>91</sup> Vallquist 2007, 5-6.

stationer i likhet med traditionen, men här används Psaltartexter för meditation och bön. Pender har även gjort enkla illustrationer för varje station. En växelläsning i början och slutet av varje station ingår: “V: Vi tillber dig, Herre Jesus Kristus, och prisar dig, R: ty genom ditt heliga kors har då återlöst världen. [---] V: Korsfäste Herre Jesus Kristus, R: tänk på alla arma syndare när du kommer med ditt rike.”<sup>92</sup>

När jag letade efter korsvägsandakter på webben på svenska hittade jag även Katolska pedagogiska nämndens i Sverige webbsida, där man kan ladda ner en korsvägsandakt för barn (som pdf).<sup>93</sup> Den innehåller en kort inledande bön och avslutas med en kort välsignelse, men i övrigt alla 14 stationer samt samma växelläsning som i Penders häfte. Men här finns även pedagogiskt utskrivet vad man skall göra före och efter den inledande växelläsningen: “gå ner på ett knä” respektive “res dig upp”. I övrigt är häftet försett med färgbilder.<sup>94</sup>

Då det gäller finländsk, katolsk korsvägsandaktstradition (på finska) har jag stiftat bekantskap med den lilla boken *Ristin tie*, utgiven av katolska informationscentret (KATT) år 2007. På insidan av pärmen finns *Stabat mater* på latin. Texten inleds med en bön och går sedan från station till station, men gör även hänvisningar till Bibeln samtidigt som man följer dikten *Stabat mater*, men översatt till finska. Dessutom ingår en kort meditation/reflektion. Häftet slutar med en slutbön. Enligt bakpärmen är källan till häftet Rotschild Canticles från ca 1325, som bevaras i Yales bibliotek i USA.<sup>95</sup>

Ett exempel på en svensk, luthersk korsvägsandaktstext är skriven av Martin Lönnebo, utgiven år 1980. Lönnebo menar att man kan skapa stationer att vandra i en kyrka eller göra en inre, andlig vandring: “Den kristne vandrar i sitt inre under bön och meditation Frälsarens väg till korset”.<sup>96</sup> Den skriftliga vägledningen kan läsas som en andakt hemma eller på en gudstjänst. Psalmerna kan läsas eller sjungas, menar Lönnebo. Häftet börjar med en ingångsbön, varpå följer meditationer i jagform vid varje station (med hänvisning till en bibeltext i mån om möjlighet). Boken avslutas med en slutbön, Fader vår och en välsignelse

---

<sup>92</sup> Pender 2008, <https://www.katolskakyrkan.se/media/1261/korsvagsandakt-02.pdf> (hämtad 8.11.2023).

<sup>93</sup> KPN, Korsvägsandakt för barn, <https://kpn.se/resurser/kateketiska-tips/korsvagsandakt> (hämtad 8.11.2023); *Korsvägsandakt för barn* 2021.

<sup>94</sup> *Korsvägsandakt för barn* 2021.

<sup>95</sup> Tervaportti 2007.

<sup>96</sup> Lönnebo 1980, 5-6.

(inte den aronitiska).<sup>97</sup> I det här fallet följer korsvägsandakten den katolska traditionen att sjunga vid stationerna, som Thurston hänvisade till redan 1914.<sup>98</sup>

I en finländsk kontext har jag påträffat två exempel på korsvägstexter som tryckts till böcker för att brukas i en luthersk kontext. Den ena är avsedd som meditation och den andra hör ihop med en fysisk, statisk korsväg som finns i Olars kyrka i Esbo. Den äldre boken är sammanställd av Tapio Saraneva och utgiven av Kyrkans Utlandshjälp (KU) genom Kirjapaja år 1997 och illustrerad med moderna fotografier av människor från runtom i världen,<sup>99</sup> dvs. uppenbarligen ämnad för en luthersk läsare och inspirerad av arbetet inom Kyrkans Utlandshjälp. I förordet skriver Saraneva följande:

Utgångspunkten för Korsets väg är människans lidande. [...] i den här boken dryftar man utifrån flera infallsvinklar över mötet med lidande och det hopp vi fått på basis av vår tro. Boken är ämnad att hjälpa att se Kristi lidandes relation till till det lidande, som vi omges av varje dag.<sup>100</sup>

Texterna för varje station börjar ofta med ett bibelcitat som relaterar till stationens tema. Därpå följer en snarast exegetisk utläggning om just detta, där man tas till den judiska kontexten för 2000 år sedan och stationen avslutas med en bön. Texterna är skrivna av flera olika teologiska tungviktare, bland annat pastor Irja Askola (numera biskop emerita), TD Eero Huovinen (numera biskop emeritus), TD Wille Riekkinen och prof. Raija Sollamo.<sup>101</sup> Saraneva skriver i förordet att han hoppas att boken ger nytt djup åt dramans (*kuvaelma*) om Jesu lidande som arrangeras i församlingarna. Han menar också att de olika texterna är självständiga helheter och kan mediteras skilt för sig. Boken är utgiven också för att fira KU:s 50:e jubileumsår: “Avsikten med Korsets väg är å sin sida att förtydliga och stärka uppfattningen om att mötet med medmänniskorna i fjärran länder - i tro, hopp och kärlek - hör till varje enskilda kristnas och en kristen församlings grundläggande identitet.”<sup>102</sup> Inte heller den här bokens korsväg följer helt den traditionella med 14 stationer. Boken avslutas nämligen med en “epilog”, där texten dryftar Jesu uppståndelse.<sup>103</sup>

---

<sup>97</sup> Lönnebo 1980, 6-38.

<sup>98</sup> Thurston 1914, 176.

<sup>99</sup> Saraneva 1997.

<sup>100</sup> Saraneva 1997, 8-9: “Ristin tien lähtökohtana on ihmisen kärsimys. [...] Tässä kirjassa pohditaan eri näkökulmista uskonne perustalta kärsimyksen kohtaamista ja meille annettua toivoa. Kirjan tulisi auttaa näkemään Kristuksen kärsimyksen yhteydet siihen kärsimykseen, joka meidät joka päivä ympäröi.” Författarens övers.

<sup>101</sup> Saraneva 1997, 136.

<sup>102</sup> Saraneva 1997, 9: “Ristin tien tarkoituksena on osaltaan selventää ja vahvistaa käsitystä, että kaukaisten lähimmäisten hädän kohtaaminen - uskossa toivossa [*sic!*] ja rakkaudessa - kuuluu yksityisen kristityn ja kristillisen seurakunnan perusidentiteettiin.” Författarens övers.

<sup>103</sup> Saraneva 1997, 131-135.

Det andra finländska exemplet av en tryckt korsvägsandaktsbok på finska är från Olars kyrka i Esbo: *Olarin Ristintie* (2001). Det anges att bönerna och meditationerna är baserade på Franz Wustefelds texter som redigerats av Martti Parvio och utkommit i en bok (*Ristin tie*), utgiven av SLEY år 1988.<sup>104</sup> Den här boken har ett förord skrivet av dåvarande kyrkoherden i Olars kyrkas finska församling, Antti Kujanpää, där det framkommer att dåvarande pastor Antti Kruus utvecklade tanken om en konsthelhet baserad på den gamla kristna korsvägen. Konstverken förverkligades av Jukka Mäkela (f. 1949). Målet med boken är följande: "Den här lilla boken presenterar Olars Korsväg och altartavla. Målet är att publicera ett hjälpmedel för församlingsborna, vilket kan uppmuntra till gemensam och individuell meditation och bön inför vår Frälsares lidandes väg."<sup>105</sup> Antti Kruus har även bidragit i boken med en text om hur man kan förverkliga en andakt i kyrkan, men boken kan även användas för en stilla meditation i hemmet. Boken är skriven som en agenda, med utsatta växelhälsningar mellan föreläsare/liturg och församling, förslag på psalmer och förslag på bibeltexter samt böner att läsas.<sup>106</sup>

På slutet ger Kruus en kort historisk överblick över korsvägsandaktens historia. Likaså förklarar han varför den här korsvägen är annorlunda än den traditionella. På Olars kyrkas södra vägg finns nio fönster. Där har stationerna och Mäkeläs konstverk placerats.<sup>107</sup> "Redan kyrkans allmänna drag hänvisar till uppståndelsen",<sup>108</sup> menar Kruus, varför en tionde och sista station lagts till, uppståndelsen, som är en abstrakt tavla, som även är kyrkans altartavla: "Altarväggen tavla "uppståndelsen" tolkar en historisk omvälvning. Gud är starkare än döden."<sup>109</sup>

De nio stationer samt uppståndelsen som valts till Olars kyrka är: Jesus döms, Jesus tar korset på sina axlar, Jesus faller och Simon från Kyrene hjälper Jesus att bära korset, Jesus möter de gråtande kvinnorna, Jesus kläs av, Jesus korsfästs, Jesus dör på korset, Jesus tas ned från

---

<sup>104</sup> *Olarin Ristintie* 2001, 4. Jag har tyvärr inte fått tag på boken som utgetts av SLEY (finska evangelieföreningen i Finland).

<sup>105</sup> *Olarin Ristintie* 2001, 5. "Tämä kirjanen esittelee Olarin Ristintien ja alttaritaulun. Perimmäinen tarkoitus on julkaista seurakuntalaisille apuväline, joka rohkaisee yhteiseen ja yksityiseen mietiskelyyn ja rukoukseen Vapahtajamme kärsimystien äärellä." Författarens övers.

<sup>106</sup> *Olarin Ristintie* 2001, 6-7.

<sup>107</sup> *Olarin Ristintie* 2001, 28-29.

<sup>108</sup> *Olarin Ristintie* 2001, 29: "Jo kirkon yleisille viittaa ylösnousemukseen." Författarens övers.

<sup>109</sup> *Olarin Ristintie* 2007, 29: "Alttariseinän taulu "ylösnousemus" tulkitsee historian mullistusta. Jumala on kuolemaa väkevempi." Författarens övers.

korset och Jesus läggs i graven.<sup>110</sup> Korsvägen i Olars och dess publikation är därmed inte i enlighet med den katolska traditionen, utan i likhet med fallet i Johanneskyrkan har en ytterligare station, uppståndelsen (Fig. 5.), adderats. I Olars har de utombibliska scenerna inte tagits med, utan endast de teman som nämns i evangelierna. Till exempel scenerna där Jesus faller två gånger till och Veronica torkar Jesu ansikte med svetteduken finns inte med. Det här kunde tolkas som ett mycket protestantiskt val: endast Bibeln får gälla här som auktoritet. Jag behandlar Johanneskyrkans stationer närmare i kapitel 3.



Fig. 5. Olars kyrkas altartavla är även den sista stationen i kyrkans korsväg, nr X (uppståndelsen). Målning av Jukka Mäkelä, början av 2000-talet. Foto: Eva Ahl-Waris 2023.

I fallstudierna i den här undersökningen har en del andra än de ovan presenterade texterna använts. Jag kommer att återkomma till dem då jag går igenom de enskilda fallen. Eftersom upplevelsen inte kan finnas utanför rummet, tar jag i följande kapitel (3) upp de olika fallens rumsliga presentation.

---

<sup>110</sup> *Olarin Ristintie* 2001, 10-27.

### 3. Korsvägsandakten i rummet

#### **3.1. Fallstudie 1: Johanneskyrkan (Gardesstaden, Helsingfors)**

##### *3.1.1. Bakgrund till kyrkan och församlingen*

Johanneskyrkan uppfördes år 1891 i Helsingfors. Kyrkan är till sin stil nygotisk och kallades till en början "Nya kyrkan", eftersom den var ett välbehövt tillägg till kyrkorna i staden (Nikolaikyrkan, nuv. domkyrkan, och Gamla kyrkan) då församlingsbornas antal ökade och staden växte. Till formen är kyrkan en treskeppig basilika och möjligen döpt efter Johannes döparen. Kyrkan är nämligen byggd på Midsommareldarnas kulle, som fått sitt namn av att helsingforsarna firade midsommar här: firandet inföll vid tiden för Johannes döparens minnesfest. Kyrkan är stadens största stenkyrka med plats för över 2 000 personer.<sup>111</sup>

I Johanneskyrkan verkar Johannes församling,<sup>112</sup> som skapades 1.1.2009 då Tomas församling, Norra svenska och Södra svenska församlingen i Helsingfors slogs ihop. Församlingen har drygt 11 600 medlemmar, och tillhör Helsingfors prosteri och Borgå stift.<sup>113</sup> Församlingens område sträcker sig geografiskt från Drumsö till Berghäll och från Eira till Brunakärr. Norra svenska församlingen hade en starkt högkyrklig prägel, särskilt från 1940-talet till 1960-talet. De anställda samarbetade tätt med Olaus Petri församling, som är en rikssvensk högkyrklig församling i Helsingfors. Intrycken hade fåtts från den högkyrkliga rörelsen *Societas Sanctae Birgittae* i Sverige (gr. 1920). Drag av högkyrklighet finns fortfarande kvar i Johannes församlings gudstjänstliv på 2000-talet.<sup>114</sup>

##### *3.1.2. Johanneskyrkans korsvägsandakter*

###### *3.1.2.1. Stationer*

Johanneskyrkan har 15 statiska korsvägsstationer. Stationerna är traditionellt placerade längs med långskeppets södra och norra väggar. 14 av dessa följer den katolska förlagan. Den sista,

---

<sup>111</sup> *Johanneskyrkan*, broschyr, sa; Ollila & Toppari 1977 [1975], 254-255; Ollila & Toppari 2011 [1978], 234-235.

<sup>112</sup> Johannes församling, Kyrkan i Helsingfors, <https://www.helsinginseurakunnat.fi/sv/index/johannesforsamling.html.stx> (hämtad 8.11.2023).

<sup>113</sup> Johannes församling, Wikipedia, [https://sv.wikipedia.org/wiki/Johannes\\_f%C3%B6rsamling,\\_Helsingfors](https://sv.wikipedia.org/wiki/Johannes_f%C3%B6rsamling,_Helsingfors) (hämtad 8.11.2023).

<sup>114</sup> Serenius 1970, 57-63; Johansson 1973; Johansson 2006; Busck-Nielsen 2009, 15-16.



mer sällsynt förekommande stationen (XV, uppståndelsen, Fig. 6.), är placerad i kyrkans farstu eller vapenhus mittemot huvudingången, så att den möter alla som stiger in i kyrkan. Korsvägsandakterna utnyttjar dessa stationer. Stationstavlorna är numrerade med romerska siffror och försedda med korta och koncisa texter.

Den statiska korsvägen i kyrkan är ändå inte gammal. Stationstavlorna är införskaffade i början av 2010-talet. Jag intervjuade en av arrangörerna, "Peter", av andakterna våren 2023. Så här berättar han om tavlornas ursprung:

De är gjorda i Norditalien. Nu minns jag inte tillverkaren, men det är en sådan där träsnidare där som gör sådana här krubbfigurer och annat liknande. De var ganska dyra. Vi beställde dem via en butik som inte finns längre, som hette Trimeri, eller egentligen inte kanske via butiken utan via innehavaren, som vi har haft mycket samarbete med. Hon levererade alltså allt möjligt, allt från påskljus, till, till oblater, till allt möjligt, sådana här saker har vi köpt där. Så via henne så lyckades vi få den här kontakten. Ja, och det var en väldigt enkel process att få det godkänt, därför att de ser ju faktiskt ut som om de hör hemma här. Alltså rent visuellt så passar de ju jätte bra in i den här kyrkomiljön. Ingen reagerade på [det] - jag har faktiskt inte hört en enda negativ kommentar, alltså när det gäller själva den estetiska sidan av det. Att den är permanent där. Och det är den ju i de flesta kyrkor som har regelbunden, återkommande korsvägsandakt, alltså varje år återkommande, så [de] har permanenta korsvägar uppsatta. Ingenting hindrar ju att man använder dem sen andra tider på året också, även om det inte är liksom den primära traditionen, men de finns ju där.<sup>115</sup>

Sammanfattningsvis tyckte "Peter" att tavlorna alltså passar "jätte bra", visuellt eller estetiskt, in i Johanneskyrkans kyrkorum. Han har heller inte fått negativ feedback gällande stationstavlornas estetiska uttryck. Tavlorna är tillverkade av trä och har spikats fast i väggen.

---

<sup>115</sup> Intervju 5.



Fig. 6. Johanneskyrkans korsväg avslutas inte i station nr 14, utan inkluderar en 15:e station: uppståndelsen. Tavlorna är införskaffade från Italien i början av 2010-talet. Foto: Eva Ahl-Waris 2023.

### 3.1.2.2. Iakttagelser från andakterna

Jag deltog i Johanneskyrkans korsvägsandakter 22.3, 29.3 och 5.4.2023. Andakterna, som började klockan 18, följde alltid samma agenda och korsvägstexter. Andakterna hölls på svenska. Andakten började med psalm 845 och avslutades med psalm 85. I början och slutet satt församlingen i koret under psalmsången. Därefter kallades deltagarna upp till den första stationen och man förblev stående inför tavlan. Därefter förflyttade man sig gående till nästa station. Deltagarna fick en psalmbok och en liten lapp med en miniagenda för korsvägens växelläsning. Liturgen och ljusbärarna/ljusbäraren förflyttade sig till följande station och deltagarna följde efter. Sist kom textläsaren. Vid varje station inledde man med en växelläsning: "P: Vi tillber dig och prisar dig, Herre Jesus Kristus", A: som genom ditt kors har återlöst världen." Därefter lästes en meditationstext och bades en bön. Stationen avslutades med en växelläsning: "P: Korsfäste Herre Jesus Kristus, A: tänk på oss syndare när du kommer i ditt rike."

I någon mån skilde sig liturgen under de tre korsvandringarna så att liturgen efter sändningen, i samband med andakten 22.3, bad deltagarna påväg ut stanna upp vid station nummer 15 som finns i vapenhuset och minnas uppståndelsen. 29.3 och 5.4 sade liturgen däremot inget om den 15:e stationen, och 5.4 avslutades andakten direkt efter psalm 85, utan sändning.

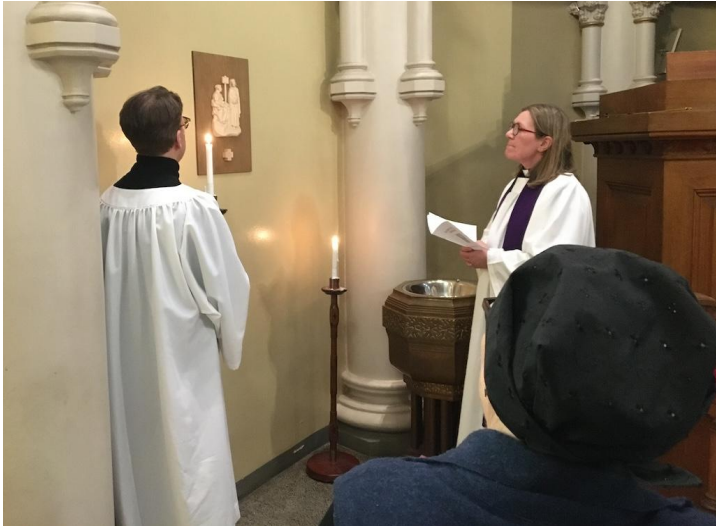


Fig. 7. Korsvägsandaktens 1:a station i Johanneskyrkan. Som liturg verkade Pia Kummel-Myrskog och som ljusbärare/kantor verkade Dag-Ulrik Almqvist. Andakten hölls 29.3.2023. I förgrunden ses en av deltagarna. Notera att ljusbäraren bär röcklin, som är i allmänt bruk i Johannes församling. Liturgens, Pia Kummel-Myrskogs, stola är lila, eftersom vi befinner oss i fastetiden. Foto: Eva Ahl-Waris 2023.

Korsvägsandakterna i Johanneskyrkan var inte särdeles välbesökta. 22.3.2023 deltog 8 personer samt (samt 6 arrangörer och frivilliga, dvs. liturgen, kantorn, textläsaren, två ljusbärare och en korsbärare), 29.3 deltog 3 personer (samt 4 arrangörer och frivilliga: liturg, ljusbärare/kantor och textläsare, Fig. 7.), och 5.4 deltog 7 personer (samt 4 arrangörer och frivilliga: liturg, ljusbärare/ kantor och textläsare).<sup>116</sup> Jag går närmare in på vilka tankar, känslor och upplevelser korsvägsandakterna genererade i deltagare och arrangörer i kapitel 4.

## **3.2. Fallstudie 2: Berghälls kyrka (Berghäll, Helsingfors)**

### *3.2.1. Bakgrund till kyrkan och församlingen*

I början av 1900-talet krävde den växande huvudstaden ytterligare en ny kyrka. Ritningarna gjordes av arkitekt Lars Sonck, berömd för sina byggnader i jugendstil. Kyrkan började

---

<sup>116</sup> Ahl-Waris, anteckningar 22.3, 29.3 och 5.4.2023.

byggas år 1908. Kyrkklockorna är sju till antalet och klämtar i en melodi skriven av Jean Sibelius. Kyrkan invigdes år 1912 och har 1 600 sittplatser.<sup>117</sup> Kyrkan hyser Berghälls finska församling (Kallion seurakunta).<sup>118</sup>

Församlingen, som grundades 1907, hette ursprungligen Sörnäs finska församling (Sörnäisten suomalainen seurakunta) innan den bytte namn till Berghälls församling på 1940-talet. Församlingen har drygt 18 000 medlemmar.<sup>119</sup>

### 3.2.2. Berghälls kyrkas korsvägsandakt

#### 3.2.2.1. Stationer

Berghälls kyrka förefaller inte ha några statiska korsvägsstationer. Under andakten fanns inte heller några tillfälliga bilder uppställda. I det här fallet kunde man tänka sig att stationerna var symboliska, dvs. de fanns endast som texter och noter i agendan, och immateriellt i de musikstycken och meditationer som framfördes.

#### 3.2.2.2. Iakttagelser från andakten

Jag deltog i Berghälls kyrkas korsvägsandakt, som arrangerades på långfredagen, 7.4.2023 (Fig. 8.), klockan 18. Andakten hölls på finska, men sången var på latin. Under andakten satt deltagarna i bänkarna och framme i koret fanns liturgen, textläsaren och en kör. Liturgen kallade andakten för en "bönestund" (*rukoushetki*), som följer Via Dolorosas 14 stationer. Publiken inbjöds att sjunga med, men i praktiken satt alla tysta i sina bänkar och lyssnade på kören. Vid stationerna framfördes en meditativ, kort text, som följdes av sång och bön. Ibland sjöng liturgen på slutet ett "Amen". En textläsare och liturgen uppträdde turvis vid sidan av körens andelar. Station 10, Ps. 22:7-10, sjöngs med församlingen som växelsång.

I och med att man arrangerade bönestunden i samarbete med kören Anima mea, ledd av musikdoktor Hilikka-Liisa Vuori, hade man även i agendan tryckt upp stationernas melodier i gregorianska noter.<sup>120</sup> Vuori har skrivit sin doktorsavhandling om de medeltida nunnornas

---

<sup>117</sup> Nenonen & Toppari 1986, 170, 172.

<sup>118</sup> Kallion seurakunta, Kirkko Helsingissä, <https://www.helsinginseurakunnat.fi/kallionseurakunta.html.stx> (hämtad 8.11.2023).

<sup>119</sup> Kallion seurakunta, Wikipedi, [https://fi.wikipedia.org/wiki/Kallion\\_seurakunta](https://fi.wikipedia.org/wiki/Kallion_seurakunta) (hämtad 8.11.2023).

<sup>120</sup> *Ristin tie. Pitkäperjantain rukoushetki Kallion kirkossa 7.4.2023 klo 18*, agenda.

sång i Nådendals kloster och är expert på medeltida liturgisk sång.<sup>121</sup> Jag kan läsa moderna noter, men jag upplevde det praktiskt taget omöjligt att uttyda dessa medeltida noter. Därför kändes det närapå omöjligt att kunna sjunga med, trots att publiken inbjöds till det. Jag antar att många andra i publiken kanske kände samma sak.



Fig. 8. Korsvägsandakten i Berghälls kyrka på långfredagen 2023 benämndes “bönestund”. En kör, Anima mea, sjöng de olika stationerna i gregoriansk stil. Notera agendan i förgrunden, försedd med medeltida noter. Foto: Eva Ahl-Waris 2023.

Korsvägsandakten var förhållandevis välbesökt: på plats fanns 26 deltagare, två liturger/textläsare och kören, bestående av 10 personer. Andakten föreföll dock mer som en konsert än en bönestund i och med att publiken under en stor del av tiden hade enbart en lyssnarroll.<sup>122</sup>

Korsvägsandakten i Berghälls kyrka kanske kunde jämföras med vad som avses med en specialgudstjänst. Specialgudstjänsterna har speciellt utvecklats i stadsförsamlingarna. En orsak är att städerna till sin natur är mer pluralistiska.<sup>123</sup> En av de äldsta former av specialmässor att nå Finland var Tomasmässan, som började firas i Helsingfors i slutet av 1990-talet. Den friare formen i Tomasmässan påverkade även andra specialgudstjänster såsom regnbågsmässan på 2000-talet.<sup>124</sup> Det verkar som om den nya Evangelieboken och

<sup>121</sup> Reserachportal, Hilikka-Liisa Vuori, <https://researchportal.helsinki.fi/fi/persons/hilikka-liisa-vuori> (hämtad 8.11.2023).

<sup>122</sup> Ahl-Waris, anteckningar 7.4.2023.

<sup>123</sup> Vikström 2013, 254.

<sup>124</sup> Rajala & Rajala 2012, 37; Ray 2013, 104.

gudstjänstordningen från år 2000 på många vis ytterligare påverkade uppkomsten av allt flera olika tema- och specialguds tjänster.<sup>125</sup>

De flesta specialguds tjänster började införas under 2000-talets första decennium. De lockar allt mellan några till många tiotals deltagare. Många olika "sjungande" mässor är allt vanligare i huvudstadsregionen: Iona<sup>126</sup> och Keltisk mässa.<sup>127</sup> Man vill även tilltala alla sinnen såsom i Ökenmässan.<sup>128</sup> Vid en litet titt på verksamheten i Berghälls församling framkommer, att de har ordnat just Keltiska mässor och tyst bönesång - och en av arrangörerna är Hilikka-Liisa Vuori,<sup>129</sup> som också var med om att arrangera korsvägsandakten. Det som förenar dessa tre exempel jag lyft fram här är en sorts historiebruk: man vill ta något ur kristendomens historia (ökenfäderna, keltisk kristendom etc.) och föra in det som något annorlunda, ändå uråldrigt. Och det finns ju definitivt 2000 år och en massa variationer att ta ifrån. Det samma gäller den sjungande korsvägsandakten i Berghälls kyrka med den gregorianska sången - den brukade också historia, och erbjöd något väldigt annorlunda än en regelrätt korsvägsandakt eller söndagens högmässa.

### **3.3. Fallstudie 3: S:ta Maria katolska kyrka (Mejlans, Helsingfors)**

#### *3.3.1. Bakgrund till kyrkan och församlingen*

S:ta Maria katolska kyrka i Mejlans började byggas i början av 1950-talet, eftersom Helsingfors tillväxt efter andra världskriget gjorde att behovet för en andra katolsk församling i huvudstaden ökade. Kyrkan vigdes i bruk år 1954. I samband med kyrkan grundades också en barnträdgård år 1955, som senare flyttades till Engelska skolan, som är belägen i närheten längs med Tallvägen.<sup>130</sup>

---

<sup>125</sup> Se t. ex. Jern 2013, 43.

<sup>126</sup> Jern 2013.

<sup>127</sup> Kelttimessu - Hiljainen rukouslaulu, Kallion kirkko, Facebook, <https://www.facebook.com/kallionseurakunta/videos/kelttimessu-hiljainen-rukouslaulu/542643763145769/> (hämtad 11.11.2023).

<sup>128</sup> Särs 2013.

<sup>129</sup> Kelttimessu - Hiljainen rukouslaulu, Kallion kirkko 2019, Facebook, <https://www.facebook.com/kallionseurakunta/videos/kelttimessu-hiljainen-rukouslaulu/542643763145769/> (hämtad 11.11.2023).

<sup>130</sup> Pyhän Marian seurakunnan historiaa, [http://www.pyhamaria.fi/?page\\_id=591965](http://www.pyhamaria.fi/?page_id=591965) (hämtad 8.11.2023).

Kyrkobyggnaden ritades av arkitekt Kaj Salenius och den stod klar år 1954. Enligt katolsk tradition är kyrkan helgad åt ett helgon, i detta fall Jungfru Maria, som har gett sitt namn åt både byggnaden och församlingen. Största delen av kyrkokonsten är skapad av holländaren Lou Manche.<sup>131</sup>

S:ta Marias kyrka brukas av S:ta Maria katolska församling (*Pyhän Marian katolinen seurakunta*). Församlingen är den andra församlingen som grundades i Helsingfors och tillhör Helsingfors katolska biskopsstift. Medlemmarna är drygt 3 300 till antalet. Mässa firas varje dag.<sup>132</sup> Numera är församlingen geografiskt mycket utspridd, eftersom medlemmarna kommer från området mellan Hangö och Riihimäki. Församlingen brukar flera olika språk i liturgin.<sup>133</sup>

### 3.3.2. S:ta Marias korsvägsandakt

#### 3.3.2.1. Stationer

I S:ta Maria kyrka finns 14 statiska korsvägsstationer som härrör sig från samma tid då kyrkan byggdes, dvs. från 1950-talet. Till stilen följer de den funktionalistiska arkitekturstilen som även resten av kyrkan som helhet representerar. De är glasmålningar i bruna nyanser. Konstverken är dock inte abstrakta, utan tydliga bilder, som följer de teman som traditionellt presenteras i den katolska korsvägen med 14 stationer. Stationerna finns på syd- respektive nordväggen av långhuset, dvs. på den traditionella platsen där korsvägen i en katolsk basilika finns. Stationsbilderna har varken nummer eller statiska texter. Bilderna används som stationer under korsvägsandakterna. Dessa 14 stationer användes i andakten jag var med om 24.3. Men vid en närmare till på kyrksalen påträffade jag en sorts station nr 15 intill ingången till församlingshemmet i kyrkans västra ända. Intill biktstolarna fanns ett konstverk "uppståndelsen" som en skulptur fäst på väggen (fig. 9). Den är dock delvis skymd bakom staplar av stolar. Skulpturen är dock en mycket skägglös, "västerländsk" Jesus, så jag är lite osäker på om den avser Jesu uppståndelse eller de kristnas uppståndelse överlag.

---

<sup>131</sup> Pyhän Maria, Kirkkorakennus ja taide, [http://www.pyhamaria.fi/?page\\_id=591976](http://www.pyhamaria.fi/?page_id=591976) (hämtad 8.11.2023).

<sup>132</sup> Pyhän Marian katolinen seurakunta, [https://www.pyhamaria.fi/?page\\_id=592190](https://www.pyhamaria.fi/?page_id=592190) (hämtad 8.11.2023).

<sup>133</sup> Pyhän Marian seurakunnan historiaa, [http://www.pyhamaria.fi/?page\\_id=591965](http://www.pyhamaria.fi/?page_id=591965) (hämtad 8.11.2023).



Fig. 9. S:ta Maria kyrka har 14 statiska korsvägsstationer, men även en skulptur, “uppståndelsen” (*Resurrexit* står skrivet på fanan), som nästan kunde tänkas som en station nr 15. Den fanns dock på ett något undanskymt ställe i kyrksalens västra ända, intill biktstolarna (th i relation till bilden). Den användes eller omnämndes inte heller i andakten. Foto: Eva Ahl-Waris 2023.

### 3.3.2.2. Iakttagelser från andakten

Den katolska korsvägsandakten i S:ta Maria kyrka 24.3.2023 (Fig. 10) inleddes med en fredagsmessa klockan 18. Korsvägsandakten följde efter mässan. Andakten hölls på finska. I mässan deltog 24 personer (samt liturgen och en mässassistent), men några avlägsnade sig, så att 18 personer deltog i andakten. En del av deltagarna stod i sina bänkar, medan en del följde med från station till station, då liturgen och korsbäraren (mässassistenten) gick från station till station. Inga ljusbärare deltog. Korsbäraren bar ett krucifix. I början av varje station i samband med växelläsningen knäböjde man med ett knä. Vid station 12 (Jesu död) stannade alla deltagare knäböjda under hela stationens gång. Vid varje station lästes en växelläsning



varpå följde en meditationstext och sedan en bön och avslutningsvis ytterligare en växelläsning. Texterna som användes var de samma som i publikationen *Pieni Ristintie*.<sup>134</sup> Korsvägsandakten avslutades med en bön, där ett tack för uppståndelsen nämndes.<sup>135</sup> På något vis tänkte jag att det blev en sorts immateriell 15:e station trots allt, i form av ett omnämnande av uppståndelsen i slutbönen. Man hänvisade dock inte till skulpturen med temat “uppståndelsen” bak i salen, utan vandringen avslutades vid altaret i bön.



Fig. 10. Korsvägsandakt i S:ta Maria katolska kyrka 24.3.2023. Ingen ljusbärare, men en korsbärare medverkar. En del av deltagarna har gått närmare stationen och knäböjer under hela stationen. Andra har stannat kvar i sina bänkar och knäböjer endast under växelläsningarna. Foto: Eva Ahl-Waris 2023.

## 4. Korsvägsandakten som upplevelse

### **4.1. Informanternas bakgrund och intervjuernas kontext**

I det här kapitlet kommer jag att lyfta fram tankar och åsikter om känslor, upplevelser och uppfattningar om andakterna, vilka sex personer delgav mig med i intervjuer under perioden 22.3-7.4.2023. Frågorna gällde de korsvägsandakter, som de antingen deltog i eller var med om att arrangera. Intervjuerna gjordes genast efter att korsvägsandakten avslutats. Jag deltog även själv som deltagare i samtliga andakter.

---

<sup>134</sup> Tervaportti 2007.

<sup>135</sup> Ahl-Waris, anteckningar 24.3.2023.

Den yngsta informanten var 16 år och jag kallar henne här "Tove". Hon är medlem i Johannes församling och var med om att arrangera en av andakterna. Det var första gången hon deltog i en korsvägsandakt.<sup>136</sup> Jag intervjuade också en annan av arrangörerna av korsvägsandakten i Johanneskyrkan, "Peter", som är i 50-årsåldern.<sup>137</sup> Informanten jag kallar "Sara", är medlem i Johannes församling och 62 år gammal. Det var första gången hon deltog i en korsvägsandakt. Hon var med som deltagare,<sup>138</sup> i likhet med den person jag kallar "Martha", som är senior (82 år gammal). "Martha" är även medlem i Johannes församling. Det var också första gången för "Martha" att delta i en korsvägsandakt.<sup>139</sup> Dessa fyra intervjuer gjordes gällande korsvägsandakten i Johannes församling.

Utöver dessa intervjuade jag en person, "Miguel", på engelska. Han är katolik och medlem av Sankta Maria församling och bosatt i Esbo. Han är 44 år gammal och deltog i korsvägsandakten i S:ta Maria katolska kyrka.<sup>140</sup>

Jag intervjuade också en person som deltog i korsvägsandakten i Berghälls kyrka, "Anders", som är 41 år. Han hör inte till något religiöst samfund, men är katekumen i katolska kyrkan. Både "Miguel" och "Anders" har deltagit i flera katolska korsvägsandakter före intervjuögonblicket. Men denna gång deltog "Anders" i en luthersk korsvägsandakt.<sup>141</sup>

#### **4.2. Vilka detaljer minns man och vilken betydelse har det för informanten? Vad väckte känslor och tankar?**

För att utreda frågan kring hur korsvägsandakten upplevdes ställde jag frågor om både vilka detaljer man drog sig till minnes, vilka känslor och tankar det väckte och vilka sinnen man brukade.

Den yngsta informanten, "Tove", deltog i Johanneskyrkans korsvägsandakt som arrangör, i detta fall som korsbärare. Hon deltog av mycket praktiska skäl:

---

<sup>136</sup> Intervju 2.

<sup>137</sup> Intervju 5.

<sup>138</sup> Intervju 1.

<sup>139</sup> Intervju 3.

<sup>140</sup> Intervju 4.

<sup>141</sup> Intervju 6.

...för att jag ska bli hjälps, så måste jag gå på två ministrantturer och jag måste välja två. Jag valde en som var idag och en som då var i maj, för det fanns bara kvar då jag kolla för de här onsdagar, för alla hade tagit alla, för man tog mest söndagarna, så jag måste nu bara välja någon.<sup>142</sup>

Med andra ord var hon på plats eftersom hon deltog i församlingens hjälpledarutbildning.

“Sara”, som deltog i Johanneskyrkans korsvägsandakt, hade däremot kommit enkom för att uppleva andakten “...och för att det passar bra nu när det är fastetid, för mig i mitt liv.” Hon tyckte att andakten i sin helhet är viktig och “gör gott”: “Jag tog den som helhet, att gå igenom hela den här Jesu vandring, och på något sätt få stanna upp i varje liten detalj här på vägen. Det gör gott.”<sup>143</sup>

“Miguel”, som är katolik och deltog i sin hemförsamling S:ta Marias korsvägsandakt tyckte också att hela passionshistorien, helheten, är “berörande” (*touching*) och “gör intryck” (*impressing*), men speciellt korsfästelsescenen (fig. 11):<sup>144</sup>

I think the whole reflection of the whole passion is quite touching and impressive. Always, of course, you know, the station where we reflect on the crucifixion and that is quite touching. So maybe that one. But, I mean, it's the whole... passion.<sup>145</sup>



Fig. 11. Jesus dör på korset. Stationstavla i S:ta Maria katolska kyrka. Foto: Eva Ahl-Waris 2023.

---

<sup>142</sup> Intervju 2.

<sup>143</sup> Intervju 1.

<sup>144</sup> Intervju 3.

<sup>145</sup> Intervju 3.

Men den här gången (24.3.2023) fäste “Miguel” även uppmärksamhet vid stationen då Jesus kläs av (fig. 12.). Den väckte följande tankar:

Perhaps the station were Jesus is stripped of his garment and he is naked, and that kind of humiliation on top of is... that humiliation. Because, as any human, of course, we have our modesty and we want to protect our dignity by keeping our clothes on and so... when we are very stripped of... it adds up to the humiliation...<sup>146</sup>



Fig. 12. Jesus blir avklädd. Stationsbild i S:ta Maria katolska kyrka. Foto: Eva Ahl-Waris 2023.

En av arrangörerna av korsvägsandakten i Johanneskyrkan, “Peter”, ansåg att det tema som tilltalar honom mest kan variera över tid. I likhet med “Miguel” berördes han “starkt” av att Jesus blir avklädd (Fig. 13.):

...jag reagerar starkt personligen på många av dom, speciellt kanske de litet senare av dem, alltså inte de första 5-6 stationerna, men sedan när man börjar med sjunde, åttonde, då börjar det nog kännas väldigt på något sätt så här... Nå, om jag nu skall utpeka någon, så: Jesus blir avklädd... Jag känner mig träffad varje gång sån materialist som jag är. [---] Och som det sägs i den här meditationstexten vi använder här, att vi liksom klamrar oss fast vid allt det här materiella och liksom vi... Ja, allt det här som vi ändå måste avstå från så finns där, som vi bygger vår tillvaro kring på något sätt.<sup>147</sup>

<sup>146</sup> Intervju 3.

<sup>147</sup> Intervju 5.



Fig. 13. Jesus blir avklädd. Stationstavla i Johanneskyrkan. Foto: Eva Ahl-Waris 2023.

“Peter” har dragit korsvägsandakten otaliga gånger. Han reagerar starkt på många av stationerna, särskilt i slutet. “Peter” anser att då han deltagit många gånger under flera års tid, så har han noterat att det också beror på vad han själv genomlever, som påverkar vad som tilltalar honom mest i de olika stationerna på korsvägen. Det här kunde just sägas vara ett sorts “mänskliggörande” av den bibliska berättelsen som Korset väg beskriver. Under just den här andakten, 5.4.2023, tänkte “Peter” också på Veronicabilden (Fig. 14):

Idag så tänkte jag också mycket på den där Veronica räcker Jesus svetteduken, så då är det också den här tematiken med liksom att vara Guds avbild, en bristfällig avbild. Men det är faktiskt så, jag har gjort det så många gånger det här att jag har märkt, att beroende på vad jag har upplevt i mitt liv just

den tiden eller så där, så blir jag olika berörd av olika delar av den. Och jag tror att det finns någonting för alla där.<sup>148</sup>



Fig. 14. Veronica torkar Kristi anlete. Stationstavla i Johanneskyrkan. Foto: Eva Ahl-Waris 2023.

Också “Sara”, som deltog i Johanneskyrkans korsvägsandakt tilltalades av Veronicabilden, och även av kvinnorna vid korset: “Jag tyckte om kvinnorna vid korset. Det tyckte jag om. Sen också det när hon torka Jesu panna med sin duk. Det tyckte jag om.”<sup>149</sup> Jag kom inte på tanken att ställa en tilläggsfråga om varför hon berördes av dessa teman. Möjligen kände “Sara” att hon som kvinna kanske kunde relatera till dessa kvinnogestalter. “Sara” förklarade att hon tog andakten som en helhet, att få vandra “nära Jesus” i gemenskap med de andra deltagarna:

---

<sup>148</sup> Intervju 5.

<sup>149</sup> Intervju 1.

Vi gick den här vägen tillsammans i vår lilla grupp och man kunde uppleva styrkan i att tillsammans vara nära Jesus och på något sätt uppleva, få på något sätt litet ta del av vad det kan ha varit. Det kan inte ha varit lätt för honom att gå den här vägen.<sup>150</sup>

“Sara” berördes också av tanken på korsets tyngd, och det faktum att Jesus sedan att befrias från det:

Det är nog egentligen när Jesus fick korset och hur han på något sätt föll, och så steg han upp, och föll och steg upp igen. På något sätt den här, att bära det tunga en väg, men ändå sen befrias från tyngden.<sup>151</sup>

Senioren “Martha”, som deltog i korsvägsandakten i Johanneskyrkan, fäste särskild uppmärksamhet vid första stationen (Jesus döms, fig. 15.), eftersom hon nyligen studerat Lukasevangeliet:

Och jag läste faktiskt nu de här kapitlena 22, 23 och 24, och där var på några ställen lite annorlunda än här. Att här var det på den här stationen när det sades att före, då Pilatus dömde Jesus, så kom hans mor Maria dit. I Lukas så står det att också brodern, Jakob, var med. Och... det var kanske det, och så var det någonting annat där också som jag tänkte lite på att, jaha, det var så här, men att ...den här korsvägen, så den finns ju i de andra evangelierna också.<sup>152</sup>

Med andra ord fäste “Martha” uppmärksamhet vid de bibliska texterna i bakgrunden av stationerna. I Luk. 23 nämns dock varken att Maria eller Jakob skulle ha varit med inför Pilatus. “Martha” baserar sina minnesbilder troligen på något annat hon läst. Hon noterade också detaljer i stationerna där Jesus bar korset, kläddes av och korsfästes:

...och sedan kanske var det också, när jag tittade på hur Jesus bar korset, så vid det momentet, som det står då i Bibeln att de här vakterna vek hans kläder och så vidare, så någonstans på något ställe, inte i Bibeln, men i någon annan bok som jag inte kommer ihåg, så nämndes det också att vakterna sa... att den ena sa till den andra att han har den, vänstra armen är kortare än den högra, så att de måste dra ut den när dom spikade fast händerna på korset. Och då har jag tänkt att det var inte något medfött fel, men han hade ju burit, hållit denna vänstra hand runt korset när han bar det, så den måste ju ha blivit därav krokigare.<sup>153</sup>

Återigen drogs sig “Martha” till minnes berättelser anknutna till temat, fastän hon denna gång inte kunde nämna den exakta, utombibliska källan. Hon ansåg att hon kanske inte deltar i en korsvägsandakt igen, men kunde nog tänka sig att komma tillbaka och se på bilderna på egen hand: “Men jag kan gärna komma hit någon gång och gå själv den här rundan, för mig själv,

---

<sup>150</sup> Intervju 1.

<sup>151</sup> Intervju 1.

<sup>152</sup> Intervju 4.

<sup>153</sup> Intervju 4.

och titta på varje bild.” Hon drog sig också till minnes hur hon under coronatiden kommit till Johanneskyrkan och varit alldeles ensam i det stora kyrkorummet. I jämförelse med den upplevelsen var den här andakten intim, “nära”: “Det blev liksom så - att sitta ensam i Johanneskyrkan, stora kyrkan - och sedan komma till det här, som var så nära.” “Martha” sammanfattar sin upplevelse enligt följande: “Det var en aha-upplevelse... och en fin upplevelse.”<sup>154</sup> Ammerman, som undersökt levd religion, har konstaterat att sinnena dras till de karaktärer vi känner igen och de händelser vi minns ur berättelserna. Och vi hämtar med oss personliga berättelser, som interagerar och formar de berättelser vi hör.<sup>155</sup> Det här kunde beskriva ganska väl hur “Martha” tolkade tavlan hon såg och texten hon hörde läsas.



Fig. 15. Jesus inför Pontius Pilatus. Korsvägsandaktens första stationstavla i Johanneskyrkan. Foto: Eva Ahl-Waris 2023.

### 4.3. Reflektioner kring andaktstexterna i agendan och musiken

Ammerman kastar även fram tanken om en sorts “levd teologi”, dvs. hur teologerna själva arbetar med upplevelser.<sup>156</sup> Den här dimensionen kom redan till uttryck i “Peters” kommentarer om vilket tema han särskilt tilltalades av under korsvägsandakten.<sup>157</sup> Den mer

---

<sup>154</sup> Intervju 4.

<sup>155</sup> Ammerman 2021, 177, 180.

<sup>156</sup> Ammerman 2021, 180: “Not only will we listen for how people use existing theological language and categories, but we can also ask how theologians themselves are working with the stories of everyday life to think what they can learn.”

<sup>157</sup> Jfr intervju 5.



teologiskt bevandrade är naturligtvis även intresserad av själva texterna i sig, agendan, liturgin och musiken. De exempel på andaktstexter och häften jag lyfte upp i kapitel 2 är ett mycket snävt urval av den enorma mängd texter och bilder samt musik som kan användas i en korsvägsandakt. Hur valde man texterna i andakten i Johanneskyrkan? Enligt en av arrangörerna, "Peter", är de influerade av en katolsk förlaga:

Alltså det är så här att det är en bearbetad, ganska kraftigt bearbetad, men i alla fall, svensk, katolsk text. Men varje gång någon säger att, vilket händer ibland alltså, att mest kolleger kanske säger, att den här texten är nu kanske inte så bra, den är inte så bra den här texten. Jag tycker själv den är väldigt bra, men om någon tycker att meditationstexterna på något sätt inte känns relevanta eller aktuella eller så, så det finns ju ingenting som hindrar att man sätter sig ner och skriver sina egna om man känner, eller hittar någon annanstans. Alltså alla större teologer så har skrivit korsvägsandakter och många är utgivna, så det är bara att välja någon. Men jag sökte ganska noga olika texter då när de här sattes ihop. Och det är jag som har bearbetat dem också. Och jag tyckte att den här är på något plan neutral, alltså den är inte så, den har inte ett särskilt tema alltså att den skulle lyfta fram i varje meditationstext och varje bön, liksom samma sak, eller att det skulle bygga kring ett tema, utan utan det bygger uttryckligen på bilden. Att det är liksom olika tema för varje station och det är inte alla korsvägar som är det.<sup>158</sup>

Och mycket riktigt, till exempel växelläsningarna som används vid varje station, i texterna skrivna av Pender (2008), liknar mycket de som används i Johannes,<sup>159</sup> trots att det i detta fall inte nämndes vilken specifik text som använts som förlaga. Johanneskyrkans korsvägsandakts meditationstexter är dock inte baserade på Psaltartexter, som i Penders häfte, utan hänvisar till evangelierna.<sup>160</sup>

"Anders", som är katekumen i katolska kyrkan och har deltagit många gånger i katolska korsvägsandakter, deltog i Berghälls kyrkas "musikaliska" korsvägsandakt. Han kände igen vissa element i andakten, som *Angus Dei*. Men han ansåg också att han var "...med om någonting nytt, alltså just en lutheransk upplevelse." Jag frågade honom om han tycker "...att det här är en speciellt katolsk andaktsform?"<sup>161</sup> Han svarade så här:

I sin ursprungliga form, ja, om vi säger så, men i den här formen så tycker jag att det var mera lutheranskt i vad jag liksom uppfattar som lutheranskt, nu har jag ju ganska dålig uppfattning av vad

---

<sup>158</sup> Intervju 5.

<sup>159</sup> Jfr Pender 2008, <https://www.katolskakyrkan.se/media/1261/korsvagsandakt-02.pdf> (hämtad 8.11.2023).

<sup>160</sup> *Korsvägsandakt i Johanneskyrkan*, häfte.

<sup>161</sup> Intervju 6.

som är protestantiskt, så det här är bara som jag har uppfattat det. Så jag skulle säga att det här var en protestantisk version, men jag är inte säker.<sup>162</sup>

“Anders” anser att han upplevde något “lutheranskt”, fastän texterna och sångerna var gregorianska. Ammerman menar att religiösa praktiker också återspeglas i ens sociala identitet.<sup>163</sup> Så kunde man till exempel tänka om “Anders” kommentar till vad han upplevt. “Anders”, som inte tillhör något religiöst samfund med deltar i katolsk dopundervisning, har inte tidigare deltagit i en protestantisk korsvägsandakt och kan följaktligen knappast veta att den här andaktsformen förekommer, både med tillfälliga och statiska stationer, i protestantiskt gudstjänstliv, speciellt under fastan. I Johanneskyrkan har den exempelvis arrangerats snart i tio år, framkom det i intervjun med “Peter”.<sup>164</sup> “Anders” deltog i Berghälls kyrkans korsvägsandakt för “...att jämföra, ha ett komparativt perspektiv på olika kyrkors sätt att utföra den här korsvägsandakten då, Via Crucis.”<sup>165</sup>

I katolska kyrkan S:t Maria användes sidorna 86-93 “Ristintie” (Korsvägen), som ingår i ett större häfte, som agenda. Agendan är exakt densamma som i den lilla publikationen *Pieni Ristintie*<sup>166</sup> med växelläsning, bibelcitater, en kort meditationstext och texten ur *Stabat mater* både på latin och finska.

Då det gäller texterna och musiken, kan de förverkligas på många olika vis. I de korsvägsandakter i Johanneskyrkan som jag deltog i sjöngs psalmer. “Peter”, som har arrangerat korsvägsandakter där, drog sig dock till minnes att man också förverkligat andakten med andra texter och annan musik:

...sen har vi faktiskt en gång, nu spårar jag lite ut, men vi har faktiskt en gång haft en helt annorlunda [korsvägsandakt] också: Bo Zetterlinds korsväg. Och den finns också alltså tonsatt så att säga. Det vill säga den är inte tonsatt, utan det finns kompositioner för varje station också. Nu minns jag inte av [vem], en svensk 60-tals kompositör, vars namn jag just nu inte kommer ihåg. Och den har vi gjort en gång. Jag tyckte att musiken var väldigt fin. Den är sådan här 60-tals brutalism på något sätt, men texterna var jag inte så jätte förtjust i, jag tycker att de var kanske lite för poetiska...<sup>167</sup>

---

<sup>162</sup> Intervju 6.

<sup>163</sup> Ammerman 2021, 199.

<sup>164</sup> Jfr intervju 5.

<sup>165</sup> Intervju 6.

<sup>166</sup> Tervaportti 2007; Ristintie, agenda i S:t Maria katolska kyrkas andaktshäfte, 86-93.

<sup>167</sup> Intervju 5.

#### 4.4. Vilka sinnen använde informanterna?

Senioren "Martha" som deltog i korsvägsandakten i Johanneskyrkan svarade kort och koncist på frågan om vilka sinnen hon hade i bruk enligt följande: "Nå, nu var det ju både att man tittade på tavlan och man lyssnade på orden."<sup>168</sup> "Anders", som deltog i korsvägsandakten i Berghälls kyrka, noterar att "...hörselsinnet var ju det mest som användes i den här, så skulle jag säga, ja."<sup>169</sup> Berghälls kyrka saknade som sagt statiska eller tillfälliga stationer i bildform.

"Sara", som deltog i korsvägsandakten i Johanneskyrkan, använde också hörseln och synen. Det ledde till "starka" intryck. Hon beskriver stämningen enligt följande:

...och sen rösten, NN, som läste texterna, tyckte jag om för då kunde man ta in, liksom. Hon hade ett långsamt och tryggt sätt att läsa texterna. Det blev liksom en meditation och jag kunde delta i den. Likadant med NN:s röst. Sen att se de här tavlorna ganska nära och märka att i sig är dom inte något specifika, de är enkla, avskalade, men det vad de berättar, vad man ser... och sen den här texten med budskapet, så den gör att de blir väldigt starka. De påverkar mig starkt, och gav intryck.<sup>170</sup>

Ur ett arrangörsperspektiv kommenterade även "Peter" bruket av sinnen. Vilka sinnen använder man enligt honom?

...det är alltså flera sinnen. Det är alltså, naturligtvis, hörseln, förstås, men det är också synen och sedan är det... ett kinetiskt sinne, det att man skall också röra... sin kropp. Därför tycker jag att det är mycket viktigt att man de facto liksom förflyttar sig i rummet. Man kan inte bara sätta sig ner och åhöra... en korsväg, utan man ska gå korsvägen. Att även om det är bara några steg mellan stationerna så är det ändå liksom en poäng. Det är en del av upplevelsen att man skall fysiskt röra sig, så att det är det att man skall uppleva det i sin kropp, fysiskt i sin kropp. Men det som jag tänkte på idag var, att jag lade märke till alltså att där var någon deltagare, som som jag hade nästan, jag skulle naturligtvis aldrig göra det för alla måste få göra på sitt eget sätt. Men jag skulle ha haft lust att gå och säga åt hen, att "öppna dina ögon, det här skall inte höras, det skall ses!" Det är liksom en del av upplevelsen, att man skall se det. Och jag tror att det är viktigt, därför att det är det att de olika sinnesintrycken förstärker varandra. Att du ska, om man går den många gånger - vilket vissa gör - så associerar man, man ser bilden, den här reliefen, och tänker på textinnehållet och vice versa. Att de liksom stöder varandra här. Så därför har vi alltså också försökt att nästan alltid [---] ha åtminstone ett ljus. Och jag har någon gång för länge sen sagt åt den som bar det här ljuset att rör litet på ljuset medan de håller det, för då rör sig lite skuggorna där också, det förstärker liksom det visuella. Så det visuella är minst lika viktigt som det auditiva här.<sup>171</sup>

---

<sup>168</sup> Intervju 4.

<sup>169</sup> Intervju 6.

<sup>170</sup> Intervju 1.

<sup>171</sup> Intervju 5.

“Peter” menar att det alltså också handlar om att rent konkret “gå” Korsets väg. “Tove”, 16 år, som medverkade som korsbärare i Johanneskyrkan minns att hon såg på stationstavlorna. Men hon konstaterade även att hon “gick”: “...vi gick runt där med det där korset där ett varv.”<sup>172</sup> I den andakt hon var med om att arrangera (22.3.2023) fanns både två ljusbärare och en korsbärare.

“Peter” tycker och att man skall ha med “åtminstone ett ljus” i andakten. Ljusbäraren skall belysa de respektive stationstavlorna, helst så att man rör litet på ljuset, så att skuggor och ljus får spela över bilden. På samma vis spelade den tända ljusen över helgonbildernas ansikten i en medeltida kyrka, och väckte bilderna “till liv”. Det här är en mycket gammal metod att väcka bilder till liv med - arkeologer har konstaterat, att man troligen använde facklor för att “animera” grottmålningarna under paleolitisk tid - väcka bilderna av de olika djuren till liv.<sup>173</sup> I en kristen kontext har själva ljuset även olika symboliska innehåll: Jesus Kristus som världens ljus (Joh. 8:12) eller ljusets seger över mörkret, värme och gemenskap. Ljuset kan även symbolisera att vaka och be (t. ex. Luk. 21:36).<sup>174</sup>

Det mest intressanta svaret jag fick om bruket av sinnen var av “Miguel”, som är i 40-årsåldern och katolik. Han deltog i korsvägsandakten i S:ta Maria katolska kyrka och beskriver bruket av sina sinnen enligt följande:

Well, of course, we use our sight to look at the different pictures of the stations. The ears to hear the priest. Our voices when we reply and we sing along... but I guess mostly if you could classify the heart as a sense, so definitively the heart and you know, your mind...<sup>175</sup>

“Miguel” använde synen för att se på bilderna och hörseln för att höra prästens ord. Även han, likt “Sara”, nämnde rösterna, men i detta fall församlingens röster, då de ger svar i växelläsningen och sjunger. Men till skillnad från alla andra, nämnde han “hjärtat” (*heart*) och “sinnet” (*mind*). Han kanske hänvisar till att han med dem kunde känna och fördjupa sig i upplevelsen. Det har konstaterats att gudstjänsten skall upplevas med “hjärtat” och det korrelerar mycket väl med “Miguels” upplevelse av denna andakt. Eller menar “Miguel” att hans sinne och hans hjärta väcker *empati*? Empati ger oss förmåga att leva oss in i hur andra

---

<sup>172</sup> Intervju 2.

<sup>173</sup> Oullette 2022,

<https://arstechnica.com/science/2022/04/stone-age-people-may-have-gathered-at-night-to-watch-animated-fireside-art/> (hämtad 8.11.2023).

<sup>174</sup> Sanasto, Kynttilä, <https://evl.fi/sanasto/kynttila/> (hämtad 10.11.2023)

<sup>175</sup> Intervju 3.

känner det, i andras upplevelser. Egentligen är det ju inte stationstavlan i sig som tilltalar oss som ett materiellt föremål, utan det är representationen i bilden, symbolen. Inför Jesu lidandes berättelse kan vi bli vittnen genom vår empati. Det här kanske väcker känslor av hopp. Och hoppet är ju vad det glada budskapet också handlar om, varför “Miguel” under korsvägsandakten följaktligen reflekterar över hur Korsets väg utgör essensen av kristendomens budskap.<sup>176</sup> Jag beskriver detta närmare i följande kapitel.

#### 4.5. Andlighet och kroppslighet i rummet

Då det gäller korsvägsandakten i Johanneskyrkan hade en av arrangörerna kommentarer både då det gäller den andliga och den kroppsliga sidan. “Peter” berättade att han faktiskt var en av dem som var med och startade korsvägsandakterna där för 8-9 år sedan (ca 2014-2015). Varför? Så här svarade “Peter”:

Nåja, det är egentligen två sidor. Alltså, det ena så är det att jag tycker att en sådan här passionstids andaktsform är väldigt fin, under hela fastan, men framförallt under passionstiden, för den är väldigt, väldigt intensiv, och [en] berörande andaktsform som inte liknar något annat, och det är väldigt svårt att hålla en gudstjänst som kan uppnå samma sak som den här så där rent teologiskt-pastoralt. Så det är en sida. Och det andra är den här rent fysiska sidan. Att det var egentligen jag och NN, som ville hitta på något sedan, då vi just hade övertagit den här kyrkan, att liksom utnyttja rummet maximalt, därför att det här är ett jätte stort kyrkrum som inbjuder till kreativitet när det gäller användningen av rummet. Och även om det nu är litet tight om de här sidogångarna för en korsväg så fungerar det ändå på något sätt, så vi ville liksom använda rummet i sin helhet, för att vid vanliga gudstjänster eller andra andaktsformer så är man ju framme i koret och rör sig egentligen aldrig därifrån, men vid en korsväg så, så får man hela liksom kyrkorummet i användning. Så att det är ett enkelt, kort svar.<sup>177</sup>

En korsvägsandakt bjuder alltså variation i gudstjänstlivet och speciellt i bruket av kyrkorummet.

“Sara”, som deltog i korsvägsandakten i Johanneskyrkan beskriver rummet som “magiskt”, enligt följande: “Miljön är ju mäktig därför att vi är här inne i Johanneskyrkan och den är stor, och den är för mig ganska magisk...” Hon tycker att fastetiden är viktig i en andlig bemärkelse: “...fastan är i sig ganska sorglig, så den är så viktig och vi behöver den. Vi behöver den här tiden för att sen kunna uppleva uppståndelsens glädje.”<sup>178</sup>

---

<sup>176</sup> Intervju 3.

<sup>177</sup> Intervju 5.

<sup>178</sup> Intervju 1.

Även “Miguel”, som är katolik, påpekade att det är viktigt att fira korsvägsandakt inför påsk: “Since we’re in this lent season and we normally pray on fridays after mass, so the Way of the Cross is a good way to reflect on the Lord’s passion before the Easter times.”<sup>179</sup> “Miguel” anser att meddelandet i Korsets väg är det viktigaste inom kristendomen och det är även hur vi bekänner den. Det här är vad “kristendomen handlar om”. Under korsvägsandakten kan vi reflektera över detta, menar “Miguel”:

...I think, of course, for christian people, this is the most important events of christianity, when the underlying message is that God wanted to become man to redeem us, to save us and he, Christ, took on flesh and took on that suffering to the outmost, I mean, ...the greatest act of love ...and that He endured so much pain and suffering to the outmost, at the crucifixion. So, I think, that’s one of the key tenets of the Christian faith that God became flesh to die, and with his death, so He redeemed us and, and paid a ransom for our sins and so. I think that when people reflect on that message... [---] the gospel message that passion, death and resurrection of the Lord. So, thus actually the key component when, when we present christianity to the world. Basically, in this Way of the Cross. So we reflect on those particular moments that were... based on the gospel, the scriptures and all. So there are those 14 stations that are chosen, and yet, I mean, those who witnessed it first hand, starting with his mother, the blessed Virgin Mary, so, they lived through that whole experience in more detail, all his suffering and so... but, in any case, I would say that this is, you know, what christianity is all about. [---] And if you think of how christianity is spread, this was the message. It comes back to this...<sup>180</sup>

Korsets väg representerar och sammanfattar det kristna budskapet, tycker “Miguel”. Som katolik nämner han här självklart Jungfru Maria som ett viktigt vittne till Kristi lidande och död. Det här kunde ses som en fint sammandrag, ett narrativ, av vad detta betyder för “Miguel”, nästan som en “levd teologi” för honom.<sup>181</sup>

Då det gäller det andliga tror “Peter”, som representerar en arrangör av en korsvägsandakt i Johanneskyrkan, också att ingen troligen kan förbli helt oberörd. En korsvägsandakt ska “ruska om” deltagarna:

...jag är ganska säker på att människor, som kommer hit med den rätta inställningen, och det tror jag alla gör som kommer, så får någonting andligt med sig. Och den är ju menad att vara lite upprörande, alltså att den skall lite skaka om. Den skall inte släta över - det här är inte någon julbönspredikan ...där man bara slätar över och bejakar människorna eller bekräftar människorna. Det är ju inte en sån. Tvärtom, varje enskild station skall på något sätt ruska om dem.<sup>182</sup>

---

<sup>179</sup> Intervju 3.

<sup>180</sup> Intervju 3.

<sup>181</sup> Jfr Ammerman 2021, 180.

<sup>182</sup> Intervju 5.

“Peter” tycker också att att han vill uppmuntra alla att “...prova på det här”:

Det är det jag säger åt många. Alltså, och jag har försökt göra reklam för det. [---] Därför att jag tycker faktiskt seriöst att det är en väldigt, väldigt berörande - det har jag sagt flera gånger, det ordet, tror jag - en väldigt berörande andaktsform.<sup>183</sup>

“Anders”, som inte hör till något religiöst samfund, men är katekumen i katolska kyrkan, deltog för första gången i en luthersk korsvägsandakt. Han upplevde att rummet var avskalat och att han inte riktigt visste var han skulle sätta sig. Han använder begreppen “lutheransk” och “sakral” för att beskriva rummet. Han kommenterar kyrkorummet enligt följande:

Det var liksom i allmänhet en lutheransk ...så här sakral, om man säger på det viset att det är... avsaknad av till exempel skulpturer och ikoner och målningar. Det fanns till exempel inte Maria och Josef... Det första jag gjorde när jag kom in där, så var att jag reagerade att vart skall jag gå och sitta. Så de saknades där.<sup>184</sup>

Jag förstår inte riktigt vad “Anders” menar med “sakral” i det här sammanhanget, men Berghälls kyrka är väldigt enkel i sin inredning och i det här fallet saknades även stationsbilder, som i allmänhet är ett viktigt element i en korsvägsandakt.

#### **4.6. Utmaningar i andakten eller något som inte motsvarade förväntningarna**

Endast “Miguel”, som är katolik och deltog i sin hemförsamlings, S:ta Marias, korsvägsandakt, tyckte att allt förlöpte “enligt planerna”.<sup>185</sup> Alla övriga informanter (som deltog i de lutherska korsvägsandakterna) hade noterat något, som de inte var nöjda med.

“Tove”, 16 år, som medverkade som korsbärare i Johanneskyrkans korsvägsandakt, hade återigen en mycket pragmatisk infallsvinkel - denna gång till något var mindre lyckat under andakten, enligt henne:

Jag tänkte [att] det skulle komma några konfirmander, så lite överraskande var det bara jag och andra hjälpisar som var här nu idag. För jag skulle ju komma hit och hjälpa dom där konfirmanderna och inte vet jag, gå rakt i ett led och visa hur dom ska bära ett kors, så att de inte far redan och bränner kompisens hår. [---] Nä, jag hade inte heller fått veta det tidigare att det inte sku komma några konfirmander. På något vis då vi sku börja, kvart före, när det sku börja, att ajo, det kommer inte att komma några konfirmander.... [---] Nå, om där sku ha varit konfirmander, skulle jag ha kunnat hjälpa

---

<sup>183</sup> Intervju 5.

<sup>184</sup> Intervju 6.

<sup>185</sup> Intervju 3.

dom, och sen liksom instruera dom, för det ju det jag skall göra sen under lägret att jag skall hjälpa dom, så det jag skulle kunna ens göra på det före jag sen, måste nå, ..sen där i kyrkan på Lekis [Lekholmen] att göra olika saker.<sup>186</sup>

“Tove” deltar i församlingens hjälpledarutbildning och deltog som sagt i andakten som en del av sin skolning. Men hon hade dessutom väntat sig att kunna instruera konfirmander. Åt den här korsvägsandakten gav “Tove” därför enbart vitsordet 2,5-3 av 5.<sup>187</sup>

Korsvägsandakten i Berghälls kyrka var uttryckligen musikalisk och tempot var långsamt. “Anders”, som är van att delta i katolska kyrkans korvägsandakter, konstaterade följande:

...den var den ganska långtråkigt utformad. Och ...att deras sång var alldeles för långsam, den var inte det tempo som är det vanliga under katolsk ...gudstjänst. Och det andra, som jag också la märke till, var att jag har för mig, att man läser den här texten som handlar om de här stationerna, men där fanns det inte direkt [stationer], utan det var mer att vad innebörden var, så det la jag märke till.<sup>188</sup>

“Anders” ställde sig kritiskt till att bland annat stationer i bildform saknades i korvägsandakten i Berghälls kyrka. Det påverkade upplevelsen. Han gav helhetsupplevelsen endast vitsordet 2 av 5:

...för att där saknades så mycket som är essentiellt i en korsvägsandakt, i allmänhet, som då just den här berättelsen och dom här ikonerna, som då berättar om det, så att man liksom lär sig och får uppleva det på ett mycket djupare sätt än vad man får uppleva det under den här, som vi var med om.<sup>189</sup>

Med “ikoner”, som ju i en traditionell bemärkelse avser grekisk-ortodoxa helgonbilder, avser “Anders” här uppenbarligen stationernas bilder eller tavlor.

Senioren “Martha”, som deltog i Johanneskyrkans korsvägsandakt tyckte att det var för litet utrymme vid stationerna:

Sedan tyckte jag att det var litet obekvämt, att det blev så smalt där, att helt praktiskt så kanske det kunde ha varit lite mer så här njutsamt, eller vad man ska säga. [---] Om det skulle ha varit mera människor nu med, så skulle det ha varit ganska svårt, det här, därför för att ...utrymmet är ganska smalt ifrån väggen till kyrkbänken.<sup>190</sup>

---

<sup>186</sup> Intervju 2.

<sup>187</sup> Intervju 2.

<sup>188</sup> Intervju 6.

<sup>189</sup> Intervju 6.

<sup>190</sup> Intervju 4.





Fig. 16. Under andakten 5.4.2023 verkade Dag-Ulrik Almqvist som ljusbärare/kantor. Han höll ljuset nära stationstavlan, för att öka skiftningen mellan ljus och skugga i bilden. Här ser man även att det var en aning trångt framför stationerna (deltagaren till vänster står inklämd i bänkraden). Som liturg verkade Mikael Busck-Nielsen. Foto: Eva Ahl-Waris 2023.

“Sara”, som deltog i korsvägsandakten i Johanneskyrkan 22.3.2023, tyckte också att det var en aning trångt framför stationerna. Likaså tyckte hon att ljusbärarna kunde ha stått närmare stationstavlor (jfr fig. 16.). Hon gav därför andakten endast 3,5 poäng av 5. Så här konkluderar hon saken:

För jag sku ännu ha kanske tyckt att det sku ha varit ett strå bättre om det sku ha varit mera samlat, vi var liksom lite mera, på något sätt så där, det var litet trångt i bänkarna och så här, att sku det inte ha varit det att man måste liksom tränga in sig utan vara helt fri så då, då sku det ha varit bra. Samt ljusbärarna kunde ha varit närmare tavlorna, de var litet långt borta, att för mig sku det ha varit att ljuset kommer närmare tavlan och avspeglar sig på den, så det sku jag ha tyckt bättre om. [---] Ljusen tyckte jag, de kunde ha varit närmare i och med att vår kyrka är så stor och det var litet så här mörkt, så på något sätt den här skiftningen och den här skiftningen, skillnaden mellan ljus och mörker, så det sku ha gjort stort intryck på mig. Det saknade jag lite här.<sup>191</sup>

“Peter”, som arrangerade en korsvägsandakt i Johanneskyrkan, tyckte personligen att andakten “lyckades mycket bra”, i likhet med vad det i regel gör, menar han. Men naturligtvis fanns det också utmaningar. “Peter” är medveten om att det är tämligen “tight” framför

<sup>191</sup> Intervju 1. Jämför vad “Peter” konstaterar om att ljusen kunde vara närmare stationstavlor: så att skiftningen mellan ljus och skugga påverkar bilden. Jfr intervju 5. Det här förverkligades i andakten 5.4.2023. Jfr Fig. 16.

stationerna i Johanneskyrkan. Men även han tyckte, i likhet med “Sara”, att gruppen kunde ha varit mer samlad, särskilt då han upplever att han “...är en motståndare i alla sammanhang till sånt här instruerande”. Han hade nämligen velat be folk komma närmare för att få se stationstavlan bättre och också öka känslan av intimitet och en gemensam upplevelse i gruppen. Så här menade han:

Jag tycker inte om att behöva säga åt människor att nu ska ni göra så och nu ska ni göra så här, för jag tycker att det liksom förtar andakten. Jag tycker till och med illa om att säga psalmnumret, men det måste jag ju då vi inte har någon psalmtavla. Men i princip skulle jag inte vilja säga någonting. Men om jag skulle ha ändrat någonting idag, så skulle jag ha önskat att någon, helst inte jag, skulle ha sagt åt deltagarna att “kom lite närmare”. Därför att ...om man är långt borta från den här bilden så ser man den inte tydligt. Och sen är det också en poäng i att vi går den tillsammans, att det är klart att man kan gå ensam, men att när vi gör det i grupp, så det är inte ...en individuell andakt, det är ändå något vi gör tillsammans. Det, ja, så det skulle jag ha ändrat på idag. Jag skulle ha velat att folk skulle ha kommit lite närmare.<sup>192</sup>

“Peter” skulle också ha önskat att korsvägsandakterna hade arrangerats lite oftare under fastetiden våren 2023 - han tycker “...att vi gjort det alldeles för sällan. Vi har bara haft tre gånger före påsk. Och tidigare år, före coronan, så hade vi varje vecka, hela fastan”.<sup>193</sup> Enligt “Miguel” arrangeras korsvägsandakterna i S:ta Maria kyrka under hela fastan, varje fredag.<sup>194</sup> Troligen är det här en etablerad tradition i den katolska församlingen.

#### **4.7. Uppfattningar om olika kyrklig tradition i samband med korsvägsandakterna**

Då jag frågade informanterna, som deltagit i korsvägsandakterna i Johanneskyrkan, gällande huruvida de kände till att Johannes församling är högkyrklig, visste två av tre personer att församlingen är det och de hade även en uppfattning om vad högkyrklighet är. “Sara”, medlem av Johannes församling och en av deltagarna i korsvägsandakten där, visste att Korsets väg härstammar från katolsk tradition. “Tove” (16 år) och “Martha” (82 år) kände däremot inte till detta. “Martha” kände dock till att grekiskt-ortodoxa kyrkan vandrar runt kyrkan under påsknatten. Hon uppgav att hon hade deltagit i en sådan andakt.<sup>195</sup>

---

<sup>192</sup> Intervju 5.

<sup>193</sup> Intervju 5.

<sup>194</sup> Intervju 3.

<sup>195</sup> Intervju 1, 2 och 4.

“Tove”, den yngsta informanten, är nyligen konfirmerad och hade ingen uppfattning om vad som menas med “högkyrklighet”. På frågan: “...upplever du att församlingens gudstjänstliv passar dig? Känns det, känns det som naturligt för dig?” svarade hon kort, “jo”. Hon uppgav att hon inte deltagit i någon annan kyrkas gudstjänster någonsin.<sup>196</sup> I brist på erfarenhet är det möjligt att “Tove” inte kan göra någon jämförelse, utan deltar i sin hemförsamlings gudstjänstliv utan att desto mera dryfta över liturgi och kyrklig tradition.

Senioren “Martha”, som även är medlem i Johannes församling, hade en vag uppfattning om att församlingens gudstjänstliv har en högkyrklig prägel och hon känner också till ungefär vad som menas med högkyrklighet. Hon har tidigare bott i Esbo och varit medlem av Esbo svenska församling, så hon kunde göra en jämförelse. Så här berättade hon:

Nå, jag sku säga att den [högkyrkligheten] är ju väldigt rituell. Den håller fast vid det gamla och kanske lite stel och högtidlig. Plockar fram gamla traditioner i gudstjänstlivet och ibland kanske man kan tänka som så att gudstjänstdeltagarna - blir det för mycket skådespel? Det kan vara så. Jag tycker om att ibland ta upp saker och ting, men det ska, jag tycker att det skall vara vid högtidliga... till exempel den här processionen in. I Esbo kyrka var det alltid om de hade väldigt mycket gäster eller det var något speciellt, då hade de processionen. Och... jag vet inte. Det kan vara en sådan här... människor känner inte till, heller, sådana som inte går här i den här kyrkan, så är det kanske litet nytt och annorlunda.<sup>197</sup>

“Martha” lägger fram just de vissa kritiska uppfattningar om högkyrklighet som också har identifierats av forskarna: att det hela kan upplevas väldigt rituellt, som “för mycket skådespel”. Själva termen kan anses som kontroversiell: “...högkyrklighet likställs med fromleri och religiös ytlighet”, skriver Mikael Busck-Nielsen.<sup>198</sup> Så här konstaterar Carl Birger Sjögren: “Högkyrkliga rörelser har ofta framträtt med anspråk på att vara företrädare för traditionsbundenhet med hemvist i den konfessionella miljö där de uppträder. Samtidigt har de inte sällan av sin omgivning uppfattats som kontroversiella, avvikande och provocerande...” Därför är det inte sällsynt att man förhåller sig kritiskt till liturgi som upplevs högkyrklig.<sup>199</sup> Men “Martha” var inte helt avog, utan uppger att det hela också kan vara “litet nytt och annorlunda”.

---

<sup>196</sup> Intervju 2.

<sup>197</sup> Intervju 4.

<sup>198</sup> Busck-Nielsen 2009, 12.

<sup>199</sup> Sjögren Birger 2022, 13.

“Sara”, som är medlem av Johannes församling, är medveten om att gudstjänstlivet i hennes församling bär en högkyrklig prägel. Hon sade sig även känna till vad högkyrklighet är. Då det gäller liturgin uttryckte hon sig enligt följande:

Ibland mer [liturgi] och ibland sku det gå med litet lättare, att jag är mer för det där med variationer, ja, jag tycker det gör gott att uppleva både och. [...] För mig är nattvarden viktig, det är liksom den där höjdarn - i och för sig, predikan är också - men nattvarden är den varför jag kommer, för jag upplever att där kan jag få stanna upp och få uppleva Guds kärlek.<sup>200</sup>

“Sara” är nöjd med sin församlings gudstjänstliv och tycker att det “gör gott att uppleva” variation. Under 1970-och -80-talet i Sverige ställde krav på kyrklig förnyelse och högkyrkligheten påverkade även förändringarna. Bengt Ingmar Kilström, som forskat kring högkyrkligheten, var år 1989 av den åsikten att man bör erbjuda variation:

Den jäktande och religiöst sökande nutidsmänniskan har ett stor behov av att fylla sin fritid - och den tenderar att bli alltmer rikligt tilltagen - med ett meningsfullt innehåll. Det är därför viktigt att både gudstjänstrum och gudstjänstformer - ord, toner, former och färger - har ett budskap att ge, som kan svara mot denna ofta anonyma, men dock alltmer påtagliga längtan efter något som kan ge livet djupare mening.<sup>201</sup>

Alla, utom kanske “Tove (16 år), uppgav att de deltog i andakten för att uppleva något. Till exempel “Anders” skulle kanske just kunna kategoriseras också som just den här typen av “religiöst sökande nutidsmänniska”, som Kilström hänvisar till: han tillhör inget religiöst samfund, men deltar just nu i katolsk dopundervisning. Under sitt besök i en luthersk korsvägsandakt noterade han, som har deltagit i flera katolska motsvarigheter, följande:

Dessutom så är jag inte helt inne om, om Via Crucis är en traditionell protestantisk, liksom gudstjänstform, men det är ju positivt att Via Dolorosa framförs åt protestanter också, alltså i en lutheransk kyrka...<sup>202</sup>

“Anders” tyckte att han hade varit med om en “lutheransk upplevelse”. Anders kände dock igen “Angus Dei”.<sup>203</sup> Den gregorianska sången han hörde är dock inte en “luthersk” tradition, snarare medeltida. Jag antar att han i det här sammanhanget baserade sin åsikt på själva kyrkorummet och avsaknaden av typiskt katolska helgonbilder, och korsvägsstationer med mera. Det förefaller i det här sammanhanget som om kyrkorummet deltog i narrativet<sup>204</sup> och

---

<sup>200</sup> Intervju 1.

<sup>201</sup> Kilström 1989, 171.

<sup>202</sup> Intervju 6.

<sup>203</sup> Intervju 6.

<sup>204</sup> Jfr Inge 2003, 1.

bidrog därmed till tolkningen om att andakten är "luthersk", fastän innehållet i andakten var gregorianskt.

## 5. Sammanfattning och slutreflektioner

Den här avhandlingen pro gradu har haft som syfte att granska korsvägsandakten i rummet och i upplevelsen som en kvalitativ studie baserat på ett antal intervjuer med deltagare i och arrangörer av dessa andakter i Helsingfors under fastan 2023. Trots att materialet är mycket begränsat kunde man uppfatta några gemensamma drag, till exempel att de flesta informanterna upplevde att korsvägsandakten "berörde" dem på något vis. Alla utom en upplevde dock att den andakt de deltog i kunde ha förbättrats som upplevelse på olika vis.

Enligt en summering av forskningsläget kring gudstjänstupplevelser som gjorts nyligen av Caroline Klintborg framkommer att "goda gudstjänstupplevelser" ofta beskrivs med ord som gemenskap, delaktighet, glädje, beröring, helighet, igenkännande, öppenhet, trygghet, äkthet och närvaro. Men det här gäller speciellt söndagens huvudgudstjänster. Då det gäller specialgudstjänster verkar det vara viktigt med personliga erfarenheter och andlighet.<sup>205</sup> Det är även viktigt att ge utrymme för berättelser och kristen tradition. Klintborg summerar: "Studierna visar människors önskan om plats för såväl individuell som kollektiv bön och plats för såväl tro som tvivel".<sup>206</sup> I de sex intervjuerna om upplevelser av en korsvägsandakt nämndes många gånger att den var "berörande". Till exempel för "Sara" var det viktigt att komma "nära Jesus" och även uppleva det i gemenskap med andra.<sup>207</sup> Enligt "Peter", som var en av arrangörerna av Johanneskyrkans korsvägsandakter, är det en berörande och fin andaktsform i fastan, och andakten pågår för en gångs skull på andra områden i kyrkorummet än i koret.<sup>208</sup> Att hålla korsvägsandakter skapar alltså en välkommen variation i själva gudstjänstlivet och rent praktiskt omväxling i bruket av kyrkorummet.

---

<sup>205</sup> Modéus 2013, 20; Edgardh 2013, 55; Klintborg 2022, 35.

<sup>206</sup> Klintborg 2022, 37.

<sup>207</sup> Jfr Intervju 1, 5 och 6.

<sup>208</sup> Intervju 5.

I den äldsta studien som jag påträffade gällande gudstjänstupplevelser i Finland från 1995 framkommer att resultaten fått genom intervjuer och frågorna gällde främst söndagens huvudgudstjänst. De (80 personer) som svarade var mellan 18 och 65 år gamla och studien gjordes i Tammerforsregionen. Frågor som ställdes gällde bland annat vilka känslor gudstjänsterna framkallade och hur man upplevde delaktighet, i relation till varandra och till Gud. Då det gäller deltagandet och upplevelsen angav 29 av 80 personer att den viktigaste orsaken till deltagandet var att sköta sitt förhållande med Gud och odla sitt andliga liv. Positiva känslor många beskrev var bland annat en känsla av välbehag, inre frid, en känsla av att bli livnärd och att känna tacksamhet.<sup>209</sup> En av den här avhandlingens informanter, "Sara", uppgav att andakten "gör gott" andligt.<sup>210</sup> Alla gudstjänster strävar efter att ha en självvårdande betydelse för deltagarna, men kanske detta är mer påtagligt i en korsvägsandakt.

En del olika uppfattningar om dels teman och vilka känslor dessa väckte avspeglades även i deltagarnas åsikter. Många tilltalades eller berördes av, eller fäste särskild uppmärksamhet vid, Veronicabildens station, likaså då Jesus kläs av, vid sidan av helheten eller korsfästelsen. Både "Peter" och "Miguel" berördes av att Jesus förödmjukades ytterligare genom att han kläddes av. Det är mänskligt att vilja bevara sin värdighet, men här fråntogs även den, och Jesus var naken. Anna Haapalainen, som har undersökt Passionsdraman i Åbo, har konstaterat att de påverkar oss bland annat på följande vis: de mänskliggör (*humanize*) bibliska gestalter genom att framhäva likheter inom mänskligheten genom alla tider och minskar avståndet i tid mellan de bibliska händelserna och nutiden. Så här menar Haapalainen: "...the temporal distance between present and biblical times is dissolved by the humanization of the biblical characters through the underlining of the similarity of the human kind throughout ages."<sup>211</sup> Jesus, som kläs av och förödmjukas, väcker identifikation, som överbygger tid och rum mellan Jesu lidandes stund och dagens deltagare i en korsvägsandakt. Det berör.

Kontexten för informanterna i den här studien kunde variera från att man hade deltagit i en korsvägsandakt i Johanneskyrkan, i en katolsk korsvägsandakt eller i en rent musikalisk korsvägsandakt. Den här variationen av evenemang avspeglar även på hur olika vis man kan

---

<sup>209</sup> Luotoniemi 1995, 47-60.

<sup>210</sup> Intervju 1.

<sup>211</sup> Haapalainen 2017, 156.

arrangera dylika andakter och fortfarande kalla dem korsvägsandakter - till exempel endast som en "bönestund" med musik (i Berghälls kyrka). Musiken var ändå uppdelad i 14 stationer, fastän de var immateriella eller endast representerade i agendan. Korsvägsandakten i Berghälls kyrka kunde också betecknas som en "specialgudstjänst", där musiken gjorde utförandet av en traditionell korsvägsandakt till en annorlunda helhet.

I intervjun med en av arrangörerna i Johanneskyrkan framkom att han starkt framhöll vikten av att röra sig fysiskt i rummet mellan stationerna (och bilderna) som en del av upplevelsen. I intervjun med deltagaren i andakten i Berghälls kyrka, som arrangerades som en konsert utan stationer, uttrycktes kritik just mot avsaknaden av stationerna som fysiska bilder eller konkreta platser i kyrkorummet. Den här iakttagelsen berättar även om deltagarens förväntningar (han hade deltagit i korsvägsandakter i katolsk kontext tidigare), som möjligen inte införlivades i just den här upplevelsen. Vi upplever uppenbart det vi förväntar oss, men likaså också det vi inte förväntar oss, och är mer eller mindre berörda eller nöjda med utgången.

Huruvida korsvägsandakter i en luthersk kontext är ett högkyrkligt drag, bör man konstatera att så möjligen är fallet. Å andra sidan bidrog högkyrkligheten överlag i slutet av 1900-talet till en mer allmän kyrklig och liturgisk förnyelse i kyrkorummet, menar Bengt Ingmar Kilström,<sup>212</sup> varför korsvägsandakter inte specifikt kan tolkas som en uttryckligen högkyrklig tradition. Statiska korsvägar finns i den av tradition högkyrkliga Johanneskyrkan i Helsingfors, men även i Olars kyrka i Esbo, bara för att nämna ett exempel i en av tradition icke uttalat högkyrklig församling. Korsets väg, som statiska stationer i Olars kyrka, är *de facto* tio år äldre (från början av 2000-talet) än stationstavlorna i Johanneskyrkan. Det är fullt möjligt att de här inslagen i lutherska kyrkor i Finland på 2000-talet snarare är ett uttryck för ekumeniska influenser.

Korsvägen är nämligen inte längre ett typiskt katolsk fenomen, trots att en av informanterna ("Anders", katekumen i den katolska kyrkan) vagt antog detta faktum.<sup>213</sup> I den lutherska Johanneskyrkan finns en statisk korsväg, dvs. korsvägsstationernas tavlor är ett permanent element i kyrkorummet. Det har även funnits planer på att skriva en text som kunde delas ut i kyrkan åt besökarna, men det har inte blivit av enligt "Peter", en av informanterna i min

---

<sup>212</sup> Kilström 1989, 102-103, 112-113.

<sup>213</sup> Intervju 6.

undersökning.<sup>214</sup> I Olars kyrka är korsvägsstationerna (10 st) även permanenta konstverk och en tillhörande publikation har gjorts för meditation och andakt - redan för ett tjugotal år sedan.<sup>215</sup> Ifall det fanns meditationstexter tillgängliga i Johanneskyrkan kunde besökaren gå mellan stationerna och meditera på egen hand då kyrkan är öppen, vilket den vanligen är mitt på dagen under vardagarna. Mitt förslag i det här fallet är att man ju till och med kunde tänka ekologiskt och inte alls skriva ut texterna som ett häfte, utan göra texterna helt digitala så att man kan ladda ner den till exempel med en QR-kod i sin telefon.

Men kan då korsvägsandakten kategoriseras som en specialgudstjänst? Ja och nej. Nej, eftersom den är en mycket gammal andaktsform, vars rötter är medeltida. Den har mycket länge varit del av det kristna gudstjänstlivet över hela världen. En specialgudstjänst före alla andra specialgudstjänster någonsin tillkommit. Men om man vill svara ja - korsvägsandakten kunde kategoriseras som en specialgudstjänst, så kunde man ju påstå att det är p.g.a. att den skapar den välkommen variation i gudstjänstlivet. I förhållande till en mer traditionell högmässa i en församling nästa söndag är dessa mässor eller gudstjänster eller andakter inte ett *antingen - eller*, utan ett *också*. Med special- och temagudstjänster är det med andra ord litet som med heraldiken: konsten är att vara nyskapande inom tämligen strikta (uråldriga) regler. Men då heraldik är en krävande konst, där det lätt kan gå fel om man inte tänker efter och känner till minsta detalj och symbolik, är det nog betydligt lättare att i en gudstjänstgrupp idag utforma en gudstjänst med friare former med ett särskilt tema. Själva processen att skapa gudstjänsten är även ett led i att göra gudstjänstlivet mer engagerande för lekmän och frivilliga. Det finns ramar och direktiv, men inom dessa ramar finns frihet att vara kreativ och svara på det behov man själv har och tänker att målgruppen har. Den finns också en längtan till alternativa mässor menar Mikael Lindfelt: "För en människa är det oerhört viktigt att känna igen sig själv i det tonläge och de former som man tar till när man behöver kunna uttrycka sina djupaste dimensioner - i fråga om relationer till Gud, till sin nästa, till sina käraste, till sig själv, och till hela skapelsen".<sup>216</sup> Korsvägsandakterna går på djupet i de här frågorna (jfr intervju 3) och är en synnerligen berörande andaktsform, särskilt inför påsk.

På basis av de exempel på finska, lutherska korsvägar och korsvägsandaktsböcker jag granskat, förefaller det som om man gärna tillägger en sista station: uppståndelsen. Är det på

---

<sup>214</sup> Intervju 5.

<sup>215</sup> *Olarin Ristintie* 2001.

<sup>216</sup> Lindfelt 2013, 215.



något vis ett lutherskt drag - att man inte vill stanna i lidandet och döden och mörkret? Det är en absolut för stor fråga för att kunna bli besvarad i den här avhandlingen pro gradu. Men det är värt att notera att de exempel jag hittade i den lutherska traditionen har lagt till en station för uppståndelsen, på ett eller annat vis (som en "epilog", som en altartavla, som en station nr 15, jfr kapitel 2.3). Å andra sidan fanns den även med som stationsbild i den italienska bildserien av Giuseppe Vicentini (se kapitel 2). Bak i salen i S:ta Maria katolska kyrka finns även en skulptur föreställande uppståndelsen, men den omnämndes inte i andakten, men man nämnde ändå uppståndelsen i korsvägsandaktens slutbön.

Den här avhandlingens intervjumaterial är inte representativt, på grund av att det är till sin natur kvalitativt. Ifall man hade valt att nå ut till en ännu bredare publik, hade man kunnat skapa en enkät som kunde ha marknadsförts på olika forum på webben. Då hade ett större sampel av informanter kunnat nås och mera olika åsikter om upplevelsen av korsvägsandakter kunnat samlas in och dokumenteras. Dock föll ett dylikt, mer omfattande, forskningsarbete utanför ramarna för denna avhandling pro gradu, men en dylik undersökning kunde mycket väl utföras någon gång i framtiden.

## Källor och litteratur

### **Otryckta källor**

#### *Intervjuer (6 stycken)*

- 1) Intervju 1: 22.3.2023, deltagare (vuxen), "Sara".
- 2) Intervju 2: 22.3.2023, arrangör (tonåring), "Tove".
- 3) Intervju 3: 24.3.2023, deltagare (vuxen), "Miguel".
- 4) Intervju 4: 29.3.2023, deltagare (senior), "Martha".
- 5) Intervju 5: 5.4.2023, arrangör (vuxen), "Peter".
- 6) Intervju 6: 7.4.2023, deltagare (vuxen), "Anders".

#### *Agendor*

*Korsvägsandakt i Johanneskyrkan, häfte.*

*Ristin tie. Pitkäperjantain rukoushetki Kallion kirkossa 7.4.2023 klo 18, häfte.*

Ristintie, agenda i S:t Maria katolska kyrkas andaktshäfte, s. 86-93.

#### *Pressen*

Vaellusnäytelmä Via Crucis palaa kolmen vuoden coronatauon jälkeen, *MTV-uutiset* 8.2.2023,

<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/via-crucis-palaa-kolmen-vuoden-koronatauon-jalkeen-tapahtuman-odotetaan-keravaan-tuhansia-ihmisia-helsingin-keskustaan/8672336#gs.wusn0x>.

Via Crucis keräsi noin 15 000 ihmistä Helsingin keskustaan, *MTV-uutiset* 8.4.2023,

<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/via-crucis-kerasi-noin-15-000-ihmista-helsingin-keskustaan/8672706>.

Via Crucis palaa Helsinkiin tänä iltana, kolmen vuoden tauon jälkeen, *Helsingin sanomat*

6.4.2023, <https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000009506041.html> .

#### *Webbsidor*

Johannes församling, Kyrkan i Helsingfors,

<https://www.helsinginseurakunnat.fi/sv/index/johannesforsamling.html.stx>.

Johannes församling, Wikipedia,

[https://sv.wikipedia.org/wiki/Johannes\\_f%C3%B6rsamling,\\_Helsingfors](https://sv.wikipedia.org/wiki/Johannes_f%C3%B6rsamling,_Helsingfors).

Kallion seurakunta, Kirkko Helsingissä,

<https://www.helsinginseurakunnat.fi/kallionseurakunta.html.stx>.

Kallion seurakunta, Wikipedia, [https://fi.wikipedia.org/wiki/Kallion\\_seurakunta](https://fi.wikipedia.org/wiki/Kallion_seurakunta).

Kelttimessu - Hiljainen rukouslaulu, Kallion kirkko, Facebook,

<https://www.facebook.com/kallionseurakunta/videos/kelttimessu-hiljainen-rukouslaulu/542643763145769/> .

Korsväg, *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/korsvag>.

Korsvägsandakt, Stockholms katolska stift,

<https://www.katolskakyrkan.se/forsamlingsliv/ordo-och-veckans-lasningar/korsvagsandakt#:~:text=Fr%C3%A5n%20de%20tidigaste%20dagarna%2C%20ber%C3%A4ttade,en%20helig%20f%C3%B6rbindelse%20med%20Jesus>.

Korsvägsandakt, Wikipedia, <https://sv.wikipedia.org/wiki/Korsv%C3%A4gsandakt>.

Oullette, Jennifer (2022). Stone Age people may have gathered at night to watch animated “fireside art”. *Ars technica*, 21.4.2022,

<https://arstechnica.com/science/2022/04/stone-age-people-may-have-gathered-at-night-to-watch-animated-fireside-art/> (hämtad 10.11.2023).

Pyhän Maria, Kirkkorakennus ja taide, [http://www.pyhamaria.fi/?page\\_id=591976](http://www.pyhamaria.fi/?page_id=591976).

Pyhän Marian katolinen seurakunta, [https://www.pyhamaria.fi/?page\\_id=592190](https://www.pyhamaria.fi/?page_id=592190).

Pyhän Marian seurakunnan historiaa, [http://www.pyhamaria.fi/?page\\_id=591965](http://www.pyhamaria.fi/?page_id=591965).

Researchportal, Hilikka-Liisa Vuori,

<https://researchportal.helsinki.fi/fi/persons/hilikka-liisa-vuori>.

Ristintie.com, <http://www.ristintie.com/index.html>.

Sanasto, Kynttilä, <https://evl.fi/sanasto/kynttila/>.

Sanasto, Ristintie, <https://evl.fi/sanasto/ristintie/>.

Stabat mater, Wikipedia, [https://sv.wikipedia.org/wiki/Stabat\\_mater](https://sv.wikipedia.org/wiki/Stabat_mater) .

The Passion of Christ, imbd.com, <https://www.imdb.com/title/tt0335345/> .

The Way of the Cross, encyclopaedia, Vatican.va,

[https://www.vatican.va/news\\_services/liturgy/documents/ns\\_lit\\_doc\\_via-crucis\\_en.html](https://www.vatican.va/news_services/liturgy/documents/ns_lit_doc_via-crucis_en.html) .

The Way of the Cross, Vatican.va

[https://www.vatican.va/news\\_services/liturgy/documents/index\\_via-crucis\\_en.html](https://www.vatican.va/news_services/liturgy/documents/index_via-crucis_en.html).

Tohtori Ristintie, Youtube, <https://www.youtube.com/@tohtoriristintie>.

Via crucis para colorear, Slideshare,

<https://www.slideshare.net/jucecm2/via-crucis-para-colorear> .

## *Anteckningar*

Ahl-Waris, Eva, anteckningar och fotografier från 5 korsvägsandakter: 22.3 (Johanneskyrkan), 24.3 (S:ta Maria katolska kyrka), 29.3 (Johanneskyrkan), 5.4 (Johanneskyrkan) och 7.4.2023 (Berghälls kyrka) i Helsingfors.

## **Tryckta källor och litteratur**

Ammerman, Nancy (2021). *Studying Lived Religion*. NYU Press.

Apostolos-Cappadona, Diane, ed. (2016). *Religion: Material Religion*. Farmington Hills: Gale, Cengage Learning.

Apostolos-Cappadona, Diane (2016). Introduction: Sensing the Sacred through Materiality, Diane Apostolos-Cappadone (ed) *Religion: Material Religion*. Farmington Hills: Gale, Cengage Learning, xv-xxx.

Barrie, Thomas (2016). The Communicative Agency of Religious Architecture, Diane Apostolos-Cappadone (ed) *Religion: Material Religion*. Farmington Hills: Gale, Cengage Learning, 65-84.

Busck-Nielsen, Mikael (2009). *Se Ljusets kämpaskara! S:t Mikael's brödraskap och ungdomsarbetet i Olaus Petri församling 1945-1969*. Helsingfors: Olaus Petri församling.

Claudel, Paul (2007 [1983]). *Korsets väg - Korsvägsandakt för passionstiden*. Sturefors: Silentium.

De Groot, Jerome (2009). *Consuming History. Historians and heritage in contemporary popular culture*. London & New York.: Routledge.

Edgardh, Ninna (2013). Gud ge mig sinnesro. Om sinnesrogudstjänstens plats i Svenska kyrkans gudstjänstupplevelse, *Svensk teologisk kvartalsskrift* 89:2, 54-64.

Farmer, David Hugh (2011 [1978]). *Oxford Dictionary of Saints*. Oxford University Press. 5th edition.

Haapalainen, Anna (2017). Humanizing the Bible: Limits of Materiality in a Passion Play, Minna Opas & Anna Haapalainen (ed.) *Christianity and the Limits of Materiality*. Bloomsbury Studies in Material Religion. Bloomsbury Publishing, 141-162.

Halgren Kilde, Jeanne (2008). *Sacred Power Sacred Space. An Introduction to Christian Architecture and Worship*. USA: Oxford University Press.

Hiekkanen, Markus (2007). *Suomen keskiajan kivikirkot*. Helsinki: SKS.

Hovi, Tuija (2014). Functions of Narrative Genres for Lived Religion, *Approaching Religion* vol 4., Nr. 1, 80-88.

- Jern, Siv (2013). Ionamässa. Att under veckan leva det vi sjunger om på söndagen. *Från ökenmässa till hårdrock halleluja. Specialgudstjänster i Borgå stift*. Helsingfors: Fontana Media, 43-58.
- Johanneskyrkan (sa)*. Helsingfors: Johannes församling. (broschyr)
- Johansson, Olav (1973). *Sankt Henrikskretsen*. Avhandling pro gradu. Åbo Akademi.
- Johansson, Olav (2006). Sanct-Henriks-kretsen - pionjärrörelse för förnyande av gudstjänstlivet i Finland, *Duvan och Lammet. Helig design i Helsingfors kyrkor. Helsingfors kyrkliga samfällighet 100 år*. Helsingfors: Helsingfors kyrkliga samfällighet.
- Inge, John (2003). *A Christian Theology of Place*. London: Routledge.
- Kaskinen, Anna-Mari, Nyman, Virpi, Rajala, Terhi, Saunaluoma, Ulla, Toivio, Heikki & Virta, Kalle (2012). Esipuhe. *Messusta yhteisöksi. Puheenvuoroja ja käytäntöjä*. Karas-Sana Oy, 5.
- Kilström, Bengt Ingmar (1989). *Kyrkorummet - kult och konst genom tiderna*. Svenska Kyrkans Kulturinstitutts Dialogserie nr 34. Stockholm: Proprius förlag.
- Kilström, Bengt Ingmar (1990). *Högkyrkligheten i Sverige och Finland under 1900-talet*. Delsbo: Bokförlaget Åsak, Sahlin & Dahlström AB.
- Klintborg, Caroline (2022). *Gudstjänstupplevelser*. Svenska kyrkan.
- Korsvägsandakt för barn*. Imprimatur Anders Kardinal Arborelius OCD 12 mars 2021 (pdf).
- Kvale, Einar & Brinkmann, Svend (2017 [2014]). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Laato, Antti (2022). *Kristinusko Rooman valossa*. Kauniainen: Perussanoma.
- La Via Crucis di Giuseppe Vicentini (s.a.)*. Italy: FB.
- Lindfelt, Mikael (2013). Gestaltning av våra livsberättelser. Om gudstjänster ur ett livsåsökningsperspektiv. *Från ökenmässa till hårdrock halleluja. Specialgudstjänster i Borgå stift*. Helsingfors: Fontana Media, 199-224.
- Luotolampi, Heidi (1995). Jumalanpalveluksen kokeminen. Haastattelututkimus neljässä tamperelaisseurakunnassa, *Käytännöllisen teologian laitoksen vuosikirja 1995*. Red. Jyrki Knuutila. Helsinki: Helsingin yliopisto, Käytännöllisen teologian laitos, 46-62.
- Lönnebo, Martin (1980). *Vår frälsares väg till korset: korsvägsandakter*.
- Modéus, Martin (2013). *Gudstjänstens kärnvärden. Om relationer, värden och form i gudstjänsten*. Stockholm: Verbum.
- Nenonen, Kaija & Toppari, Kirsti (1986). *Herrasväen ja työläisten kaupunki. Helsingin vanhoja kortteita 2*. Helsinki: Helsingin Sanomat.

*Olarin Ristin tie. Jukka Mäkelän yhdeksän Ristintien asemaa ja alttaritaulu "Ylösousemus" Olarin kirkossa.* Helsinki: Kirjapaja (2001).

Ollila, Kaija & Toppari, Kirsi (1977 [1975]). *Puhvelista Punatulkkuun. Helsingin vanhoja kortteleita.* Helsinki: Helsingin Sanomat.

Ollila, Kaija & Toppari, Kirsi (2011 [1978]). *Puhvelista Punatulkkuun. Helsingin vanhoja kortteleita.* Helsinki: Helsingin Sanomat.

Orrling, Carin, red. (2001). *Medeltidens ABC.* Stockholm: Prisma - Statens historiska museum.

Pender, Martin (2008). *Korsvägsandakt. Jesus ber psaltaren* (pdf).

Portin, Fredrik, red. (2013a). *Från ökenmässa till hårdrock halleluja. Specialgudstjänster i Borgå stift.* Helsingfors: Fontana Media.

Portin, Fredrik (2013a). Förord. *Från ökenmässa till hårdrock halleluja. Specialgudstjänster i Borgå stift.* Helsingfors: Fontana Media, 7-9.

Rajala, Terhi & Rajala, Mikko (2012). Tuomasyhteisössä erilaiset kohtaavat. *Messusta yhteisöksi. Puheenvuoroja ja käytäntöjä.* Karas-Sana Oy, 37.

Ray, Tomas (2013). Regnbågsmässa. Kyrkans botgudstjänst. *Från ökenmässa till hårdrock halleluja. Specialgudstjänster i Borgå stift.* Helsingfors: Fontana Media, 93-106.

Saraneva, Tapio, toim. (1997). *Ristin tie. Paastonajan meditaatio- ja rukouskirja.* Helsinki: Kirjapaja - Kirkon Ulkomaanapu.

Serenius, Sigtrygg (1970). Societas Sanctae Birgittae och kyrkolivet i Finland, *Societas Sanctae Birgittae 1920-1970.* Red. Bengt Ingmar Kihlström, Eric Segelberg, Carl Sandberg & Irma Eriksson. Stockholm: Societas Sanctae Birgittae.

Sjösvärd Birger, Carl (2022). "Den katolicerande riktningen i vår kyrka". *Högkyrklig rörelse och identitet i Svenska kyrkan 1909–1946.* Uppsala: Teologiska institutionen, Uppsala universitet.

Soltes, Ori Z. (2016). Accessing the Sacred through the Five Senses, Diane Apostolos-Cappadone (ed) *Religion: Material Religion.* Farmington Hills: Gale, Cengage Learning, 3-20.

Särs, Gunnar (2013). Ökenmässa. Mässa för alla sinnen. *Från ökenmässa till hårdrock halleluja. Specialgudstjänster i Borgå stift.* Helsingfors: Fontana Media, 59-72.

Tervaportti, Marko, toim. (2007). *Pieni ristintie. Lyhyt ristintien hartaus Rakkauten lähetysarten ja -maallikkojen rukouskirjan mukaan.* Helsinki: KATT.

Thurston, Herbert (1914). *The Stations of the Cross. An account of their History and Devotional Purpose.* London: Burns & Oates (pdf).

Vaittinen, Elina, toim. (2012). *Messusta yhteisöksi. Puheenvuoroja ja käytäntöjä*. Karas-Sana Oy.

Vallquist, Gunnel (2007 [1983]). Inledning. Claudel, Paul. *Korsets väg - Korsvägsandakt för passionstiden*. Sturefors: Silentium, 5-6.

Vikström, Björn (2013). Hur är vi kyrka? Gudstjänstlivet som spegel för vittnesbörd. *Från ökenmässa till hårdrock halleluja. Specialgudstjänster i Borgå stift*. Helsingfors: Fontana Media, 248-263.

## Bilagor

### **Bilaga 1.**

*Frågor till informanterna (deltagare):*

- Namn, ålder (frivilligt).
- Hör du till kyrkan? Vilken är din församling?
- Är det första gången du deltog i/arrangerade en korsvägsandakt?
- Varför ville du delta i/arrangera en korsvägsandakt?
- Vilket tema tyckte du tilltalade dig mest?
- Vad i andakten väckte mest tankar och/eller känslor?
- Kan du beskriva andakten med egna ord?
- Vilken eller vilka detaljer minns du också/vill du lyfta fram?
- Vilka sinnen hade du bruk av/tänker du att deltagaren skall bruka under andakten?  
Beskriv vad du minns av miljön.
- Hur tycker du andakten lyckades i sitt utförande? Skala 1-5 (5: enligt dina förväntningar).
- Vad skulle du önska att hade gjorts annorlunda, varför?
- Tänker du delta i/arrangera någon gång igen?
- Var det ok att delta i denna intervju? Någonting att tillägga?

*För informanter i Johanneskyrkan:*

- Johannes församling har en s.k. högkyrklig tradition i gudstjänstlivet. Vet du vad man menar med "högkyrkligt"? Upplever du att församlingens gudstjänstliv passar dig?  
Vad trivs du speciellt med?
- Visste du att korsvandringen har ett katolskt ursprung?



## Bilaga 2.

### *Samtyckesblankett.*

**Informerat om samtycke om att delta i forskning för kandidat- eller magisterarbete:** Korsvägsandakten som upplevelse

Alla som deltar i en forskning ska ge sitt godkännande till det. Godkännande ska gärna ges skriftligt men kan också ges muntligt. Deltagande är frivilligt och du kan alltid vägra delta.

Vänligen läs igenom denna text och skriv under/svara på detta mejl ifall du ger ditt samtycke. Du kan även ge ditt svar muntligt ifall materialinsamling sker genom intervjuer - du ger ditt svar då intervjun inleds, efter att du gett ditt tillstånd till inspelning av intervjun.

- Jag deltar frivilligt i denna forskning, som genomförs av Eva Ahl-Waris, studerande i praktisk teologi vid Åbo Akademi, och som handleds av professor Cecilia Nahnfeldt och tf. universitetslektor Tomas Ray.
- Jag har fått information om forskningens mål och innehåll. Jag har fått information om vad mitt deltagande i forskningen konkret innebär och hur lång tid jag förväntas lägga ned, dvs. max tid ca 1 h.
- Jag förstår att jag har rätt att avbryta mitt deltagande när som helst utan negativa påföljder. Jag behöver inte uppge något särskilt skäl till avbrytandet. Jag har även rätt att låta bli att besvara frågor jag inte vill besvara.

Med avbrytande avses rätten hos forskningsdeltagaren att tillfälligt eller tillsvidare välja att stå utanför undersökningen eller ett enskilt skede av den. Avbrytande hindrar inte att de uppgifter som dittills insamlats kan användas i forskningen.

- Jag förstår att jag kan annullera mitt samtycke till att delta i undersökningen när som helst (muntligt, via mejl, skriftligt etc.).
- Jag har blivit informerad hur behandlingen av personuppgifter görs. Jag har även blivit informerad hur forskningsmaterialet arkiveras. Intervjun och/eller enkäten bevaras i Åbo Akademis arkiv.
- Jag har haft möjlighet att ställa frågor gällande forskningen och insamlingen av material, och mina frågor har besvarats tillfredsställande.

Jag har läst och förstått det som sägs ovan ger mitt samtycke till att delta i denna forskning. Min underskrift betyder inte att jag avsäger mig mina lagliga rättigheter. Jag förstår också att jag kommer att få en kopia av denna underskrivna samtyckesblankett.

---

Forskningsdeltagarens namn och underskrift

---

Datum

Jag har förklarat i detalj hur forskningsprocessen ser ut, i vilken forskningsdeltagaren har gett sitt samtycke till att delta. Jag kommer att behålla en kopia av denna underskrivna samtyckesblankett.

---

Studerandes namn och underskrift

---

Datum